

Göz yaşı

*Mirnamik Bəşirov**

İllərlə torpaqlar insan qanı ilə yoğrulmuş, göz yaşları ilə sulanmışdır. Allah torpaq uğrunda, vətən uğrunda qurban getmiş şəhidlərimizə qəni-qəni rəhmət eləsin, yerləri cənnət olsun.

Səlcuqlu hökmdarı Sultan Məlikşahın oğlu Məhəmməd Təpərdən miras qalmış Azərbaycan sonradan xanlıqlara bölünsə də, Azərbaycanın ən böyük dərdi Araz çayı ilə parçalanması oldu. Keçən minilliyin əvvəllərindən, səlib yürüşləri zamanından xristian bayrağı altında şərqə soxulan xaçlılar məğlub olaraq geri çəkildiyi dövrlərdə islamın mərifətindən yararlanaraq bu ərazilərdə qalmış, din istiqamətlərini dəfələrlə dəyişərək eyni niyyətlə- torpaq

*Azərbaycan Elm və Təhsil Nazirliyi, Bakı Dövlət Universiteti, Magistratura və doktorantura şöbəsinin müdiri, mbashirov@mail.ru

zəbti niyyəti ilə ərazilərdə qalaraq məkrli siyasət yeritmişlər. Rus İran, Rus Türkiyə müharibələrinin fürsətindən yararlanan qəsbkar mənfur ermənilər dövlətlərini yaratmaq məqsədlərinə çatmışlar. Bir şəhəri (Azərbaycanın İrəvan şəhəri) və onun ətrafında kiçik ərazini 1918-ci ildə pay alan erməni daşnakları elə həmin il Böyük Ermənistan xülyasını həyata keçirməyə başladılar. Yüzminlərlə müsəlmanın qanı axıdılan Göyçə, Basarkeçər, Zəngəzur, Qarabağ və digər ərazilərimizdə dəfələrlə soyqırım törətmiş, kifayətlənməyərək Azərbaycan dövlətinin ərazisində qalan ermənilər rus himayəsindən istifadə edərək Qarabağ dövləti yaratmaq niyyətində olmuşlar.

Keçən əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycan torpaqları insaniyyətə düşmən kəsilmiş erməni torpaq hərisləri tərəfindən qarış-qarış işğal edilərək qeyri insanı niyyətlərlə zəbt olunmuş, Azərbaycanın milli sərvətləri, müxtəlif müzeyləri, arxeoloji tapıntıları talanmış, kəndləri, qəsəbələri, şəhərləri dağıdılmış, qalanlarının adları dəyişdirilmiş, meşələri qırılmış, çaylara zəhərli maddələr axıdılmış və bununla dünya mədəniyyətinə, dünya tarixinə, ekologiyaya misli görünməmiş ziyan vurulmuşdur. Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı işğal olunmuş torpaqlardan ayağıyalın, mənən alçalmış, mənəviyyəti tapdanmış, şəhid olmuş azərbaycanlıların qanları bu torpaqda bərkimiş, zillətdən, dərddən qaçaraq dövlətimizə sığınan ana- bacılarımızın, qız- gəlinlərimizin göz yaşları bu torpaqları doyurmuşdur.

Göz yaşları ilə doymaq bilməyən torpaqdan səslər gəlirdi. İnilti, haray səsləri. Vaqifin tənha qalan yaşılbaş sonasının, Nətəvanın susuz qalan bulaqlarının, Üzeyirin nəğməsiz qalan yazılarının, “harda qaldız” deyən xarıbülbülün Şuşadan gələn haray səsləri. Ağlamaqdan kor olmuş gözlər, sızlamaqdan yara bağlamış boğazlar, yalvarmaqdan taqətdən düşmüş əllər, utanıdan bükülmüş boyunlar, qəlblərdə köz bağlamış mənəvi yaralar bir səs gözləyirdi. Hamını Vətənin müdafiəsinə cəmləyən bir səsi. Yatmış şiri yuxudan oyadan bir səsi. Bu səs ali baş komandan İlham Əliyevin dəmir yumruğunun səsi oldu. Ədaləti, illərlə həll olmayan məsələləri 44 günə bitirən, danışıqlar masasına, döyüş meydanına çırpılan bir yumruğun səsi. Əsrlərlə verilən torpaqları geri almağa başlayan sərkərdənin, ali baş komandanın bir çağırışına müzəffər olan, “Allahu Əkbər” deyib şəhid olmağa tələsən, “qanım vətənə halaldır” deyən ordunun- xalqın duruş səsi. Bu səs dünyaya ədalətin itmədiyini, xalqların öz müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü qoruya biləcəyi ilə bağlı mesaj oldu. Əsrlərlə daim zillətdə olan, şikəst edilmiş Qarabağdan gələn şikəstə milli yaddaşımızı zəifləməyə qoymadı, dövlətimiz, dövlət rəhbərləri ərazilərimizin işğaldan azad olunmasını birinci məsələ kimi qoydular. “Qarabağ Azərbaycandır!” bəyan edən Azərbaycan rəhbəri sözünü döyüşdə tamamladı: əsrlərlə ərazisini hissə-hissə itirən Azərbaycanın torpaqlarının qaytarılmasının ilk mərhələsinə başladı. Şəhidlərimizin qisası alındı. Ana bacıların ağlar gözüne toxtaqlıq yaşdı

gəldi. İkinci Qarabağ savaşında minlərlə şəhidimizin qanı torpaqları yenidən yoğurdu. Oğlunu, qardaşını, ərini şəhid kimi itirənlər bunu Vətən uğrunda şərəf sandı, Azərbaycan bayrağını öpərək əzizinin tabutunu çiyində daşdı. Qarabağ savaşının zirvəsi kimi qurtulan Şuşa qalası bu məsələyə nöqtə qoydu. Azərbaycan ordusunun Baş komandanı, Möhtərəm İlham Əliyevin “Dəmir Yumruğu” öz işini gördü: Bu dünyada Azərbaycan vardır!.

“Biz qayıtdıq. Biz səni dirçəldəcəyik”

İllərdə uzaqdan baxdığımız torpaqları sərbəst, fəxrlə, qürur hissi ilə gəzdikcə, hər qarışı ziyarətə gələn yolları keçdikcə yaranmış hissləri ifadə etməyə sözlər yetmir. Hazırda gələcək nəsil üçün qan yaddaşı kimi qorunacaq olan, ətrafda erməni mənfürlərindən miras qalmış məhv edilmiş məskənlər, dağıdılmış məscidlər nə qədər kədər hissi yaşadırdısa, aparılan yenidənqurma işləri, inşa olunmaqda olan tikinti obyektləri, çəkilən yollar, stansiyalar, tünellər, salınan meşələr qürur, fəxr hissi, başıucalıq yaradırdı. Bu hissi göz yaşları olmadan yaşamaq mümkün deyil. Şuşaya aparan “Zəfər yolu” nun hər qarışı əsgərlərimizin misli olmayan igidliyi, qələbəyə tam inamı, düşməne, dünyaya müasir döyüşün aparılmasında ustad dərsi keçmiş olduğu görünürdü. Şuşaya, Cıdır düzünə aparan sıldırım yalın əllə qalxan igidlərimizin şir nəritisi erməni faşistlərini arxaya baxmadan qaçmağa vadar etmişdi. Azərbaycan musiqisi üçün darıxmış Cıdır düzü oyandı. Şuşadan verilən azan səsləri bütün qarabağı, çəmənləri, meşələri, çayları, bulaqları, düzləri yamacları oyatdı. “Biz gəlmişik!. Əziz Şuşa, biz qayıtdıq!”

Türk türkə arxadır, türk türkün gərəkir sə qalxanıdır, gərəkir sə nizəsidir. Qarabağ müharibəsi, Şuşa zəfəri bir daha türk birliyinin nə qədər möhkəm və əbədi olduğunu dünyaya nümayiş etdirdi.

Bəli, biz əzəli torpaqlarımıza qayıtdıq. Əbədi olaraq orada qalacağıq. Bura Azərbaycandır deyəcəyik!

Azərbaycan xalqı Şuşa qalası kimi sarsılmazdır, bir alınmaz zirvədir. Bu zirvədə tarixə” Dəmir Yumruq” ləqəbi ilə düşən, xalqın böyük tarixi sərkərdəsi İlham Əliyev vardır. Uğurlu siyasətin layiqli davamçısı.

Qurtulduq. Baş aşağı gəzməkdən qurtulduq. İşğal olunan ərazilərimizi gələcək nəsillərə necə deyəcəyik, necə anladacağıq fikirlərindən qurtulduq. Tarixi torpaqlarımıza səngərlərdən oğrun -oğrun baxmaqdan qurtulduq. Şuşamızı həsrətlə yad etməkdən qurtulduq. Sən Şuşalı idin, sən Qubadlıdan, sən Xocalıdan, sən Xankəndindən idin deməkdən qurtulduq. İndi bir cümlə var: sən Azərbaycanlısan!

Artıq gözlərdən axan sevinc yaşlarıdır. Onların dadı da başqadır. Onların rəngidə başqadır. İndi Qarabağ torpağı sevinc göz yaşlarına qər q olub. Qalib xalqın qürur dolu bu göz yaşları, “Şükür” deyərək göylərə ucalan əlləri var olsun!

Yaşasın Azərbaycan! Torpaqlarımızın qayıtması ilə axan sevinc dolu göz yaşları..
Arzu edirəm bu yaşlar xalqımızın gözlərindən əskik olmasın.

Şuşa –Türk Dünyasının Mədəniyyət Paytaxtı

Günəş Quliyeva*

“Vətən oğlu, torpağın yurd, vətən olması üçün torpağı gərək əkib becərəsən, torpağı yağılardan qoruyasan. Əgər torpağı əkib becərməsən qorumağa dəyməz. Torpağı qoruya bilmədin, əkib becərməyə dəyməz.”¹

Babalarımızdan miras qalan müqəddəs torpağımız - Qarabağın incisi !... Gözəlliklər diyarı- Şuşa! Öz əsrarəngiz, füsunkar gözəlliyi ilə bizə yaradanın ərməğanıdır, Şuşa!. Burda hər daş, hər qaya bir tarixdir, bir salnamədir. Mədəniyyətimizin, tariximizin rəmzidir. Bu gün qürurla deyirik, gözün aydın olsun, Şuşa, Zəfər sənə çox yaraşır. O əzəmətli dağlarından Xan əminin səsi gəldi qulağıma. Oxudu, daha gur, daha şaqraq səslə oxudu. Vüqarlı dağlarında bitən otun, gülün, çiçəyin, bir başqa ətir saçdı. Xarıbülbulün müqəddəs torpağına qovuşdu.

* Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi, BDU –
nın dissertantı, g.quliyeva1981@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7147-7151

¹ <http://masalli-ih.gov.az/az/masalli-olke-metbuatinda.html>

Güllərin, çiçəklərin zəfər qoxusu saçdı. Zəfər, qələbə nəğməsi ilə qarşılıdı bizi. Şuşa qəhrəman oğullarına, bu torpağın əsl sahiblərinə öz qucağını açdı. Cıdır düzü üçün darıxan Qarabağın şahbaz atları yel kimi uçdu, doğma, müqəddəs vətənə. Möhtəşəm bir tarix yazıldı. 39 il sonra Vaqif Poeziya günlərinin növbəti ancaq bir qədər kövrək, xatirə dolu, eyni zamanda möhtəşəm qələbə sevincli coşğusu yaşandı. M. P. Vaqifin poeziyası Qarabağın, bu cənnət diyarın tarixi, hər qarışı, dağı, daşı, qayası, çiçəyi, şux gözəlləri haqqında bir dastan, bir tarixdir. Prof. Nizami Cəfərovun qeyd etdiyi kimi, *“Qarabağ bütün təbii gözəllikləri ilə Vaqif poeziyasının, fəlsəfi-estetik təfəkkür mədəniyyətinin Vətəni idi.”*²

Firudin bəy Köçərli M. P Vaqifin yaradıcılığında millî ruhu əsas gətirərək yazırdı: *“Onun şeir və qəzəliyyatı bizim Azərbaycan türklərinə ziyadə xoş gəlir və hər nə onun qələmindən zühura gəlibsə... tamamisi ürəkdən və həqiqi həyatdan nəşət edən əsərlərdir. Milli şairlərimizdən onun kimi sadə və açıq lisanında və ana dilimizin şivəsində şeir və qəzəl yazan az olub”*.³

“Qızılgül açılan günlərdə gülzari- Qarabağa .

Sənin olsun, əzizim, böylə məlumun ki, mən gəldim” ...

Bu gün Vaqifin ruhu şaddır. Bir zaman Vaqifin Qarabağda gördüyü, hüsnünə heyran olduğu o qızılgüllər bu gün daha gözəl açır. Gülzara dönür, Qarabağ!...

1954-cü ildə “Şuşanın Yolları” şeirində Nəbi Xəzri Qarabağın, Şuşanın əsrarəngiz gözəlliyindən, füsunkar təbiətindən, sərin bulaqlarından söz açır, bir zaman bu doğma yollardan ötən el şairi Vaqifi, Vidadini belə xatırlayırdı:⁴

Sərin bulaqlarından ellər su içmiş,

Dostunu düşməndən yaxşıca seçmiş,

Burdan Vaqif ötmüş. Vidadini keçmiş...

Onların izləri hanı, a yollar ?!...

²N. Cəfərov, *Azərbaycanşünaslığa giriş*, Nurlan nəşriyyat, Bakı 2002, 600 səh.

³ [https://idoc.pub/documents/molla-penah-vaqif-eserleri-q6ngpgqgv6nv\(10.10.2022\)](https://idoc.pub/documents/molla-penah-vaqif-eserleri-q6ngpgqgv6nv(10.10.2022)).

⁴N. Xəzri, *Seçilmiş əsərləri*, II –cildə, C. I, Lider Nəşriyyat, Bakı 2004, s. 88.

– Vaqif də, Vidadi də igid oğullarımızın mənfur düşmənin ayağını kəsdiyi bu yollardan bu gün daha qürurlu, daha vüqarlı keçir...

Müqəddəs Şuşa torpağı M. P. Vaqif kimi neçə-neçə istedadlı, görkəmli şəxsiyyətlər bəxş edib, Azərbaycana. Xurşidbanu Natəvan kimi, Mir Möhsün Nəvvab, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Qasım bəy Zakir, Nəcəf bəy Vəzirov, Yusif Vəzir Cəmənəmli, Firidun bəy Köçərli, Həmidə xanım Cavanşir, Əhməd bəy Ağayev, Ceyhun Hacıbəyli, Səməd bəy Mehmandarov, Fərəc bəy Ağayev bu kimi böyük ziyalılardan yetişməsində Şuşa mühiti mühüm rol oynamışdır. Fikrət Əmirov, Zülfüqar Hacıbəyov, Niyazi, Soltan Hacıbəyov, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Əşrəf Abbasov, Mehdi Məmmədov, Zakir Bağirov, Süleyman Ələsgərov, memar, görkəmli rəssam Lətif Kərimov, Cəlal Qaryağdı, Nadir Əbdürrəhmanov, Toğrul Nərimanbəyov və başqa görkəmli şəxsiyyətləri, sənətkarları ilə Azərbaycan mədəniyyəti tarixində müstəsna yer tutmuşlar. Şuşa sənətkarların, istedadların vətənidir.

Türk dünyasının dahi lideri Atatürk deyirdi: *“Zəfər“ zəfər mənimdir deyə bilənindir. Müvəffəqiyyət müvəffəqiyyət qazana biləcəyəm“ deyə başlayanın və müvəffəqiyyət qazandıq deyə bilənindir”*. Bu savaşda Azərbaycan xalqı qürurla *“Zəfər mənimdir!”*- deyə bildi. Zəfərimiz isə birlikdən doğdu, daha güclü olduq. Böyük Türk oyandı. Türkün qətiyyəti, qəlbi qübar bağlamış, illərlə vətən həsrəti çəkən, vətən laylası ilə böyüyən, ən qəhrəman, ən cəsur, ən təmiz ürəkli oğulları qazandırdı bizə bu qələbəni...

Ulu öndər H. Əliyev: *“Şuşasız Qarabağ yoxdur, Qarabağsız isə ümumiyyətlə, Azərbaycan yoxdur!”*-deyirdi. Bu sözlər hələ o zaman ulu öndər H. Əliyevin Şuşanın Azərbaycan üçün nə qədər böyük tarixi əhəmiyyət daşıdığını, dəyərini çox aydın ifadə edirdi. Uzaqgörən liderin böyük qətiyyətlə, əminliklə söylədiyi o fikirlər bu gün öz təsdiqini tapdı.

Cənab İlham Əliyevin dediyi kimi : *“Xoşbəxt adamam ki, ata vəsiyyətini yerinə yetirdim. Şuşanı azad etdik!. Bu böyük qələbədir!. Bu gün şəhidlərimizin, ulu öndərin ruhu şaddır. Əziz Şuşa,biz qayıtmışıq!”*.⁵

Vətəni bizə, ruhuyla, canıyla, qanıyla sevən, vətən yolunda canını fəda edən qəhrəman oğullar qazandırdı. Dövlət başçısının müdrək siyasəti, “Dəmir Yumruğ”un gücü qazandırdı.

Vətəni sevirəm deyən çox olar

Deməyə nə var ki, dil yorulmasa

Vətən də bizim tək ölər, yox olar,

*Vətənin yolunda ölən olmasa.*⁶

1992-ci ildə erməni quldur dəstələrinin törətdiyi vandalizm aktı nəticəsində qədim, Şuşadakı tarixi memarlıq abidələri talanıb, məhv edilmiş və bu işğal nəticəsində kompleksin binası, X. Natəvanın, Ü. Hacıbəylinin, Bülbülün ev muzeyi, Vaqifin məqbərəsi və burda sərgilənən onlarla eksponat məhv edilmiş, dağıdılmışdır.

⁵Güneş Quliyeva, “Şuşa Bir daha Gözün Aydın”, <https://aia.az/52002-gun-quliyeva-ua-bir-daha-gozun-aydn-zfr-sn-cox-yarad.html>(10.10.2022).

⁶ <https://adalet.az/az/posts/detail/tarix-dersinde-1658931482>(10.10.2022).

İ. Əliyev çıxışında söylədiyi kimi: *“Mən Şuşada olarkən bu dağıntıları öz gözümlə görmüşəm. Elə bil ki, oradan vəhşi qəbilə keçib, vandallar Şuşanı bu günə salıblar. Sonra da deyirlər ki, Şuşa erməni şəhəridir. Bu, növbəti erməni yalanıdır, saxtakarlıqdır! Onların bütün tarixi saxtakarlıq və mifologiya üzərində qurulub. Onlar və onların müxtəlif ölkələrdəki havadarları onlar üçün saxta tarix yaradıblar və bu saxtakarlıq bu gün də davam edir”*.⁷

Bu acı tarix artıq geridə qalır. Bu gün 270 illik tarixi olan Şuşa şəhəri öz əvvəlki əzəmətini geri qaytarır. Bu gün Şuşa daha qürurlü, daha yenilməz bir gələcəyə yol açır. Xarıbülbul festivalı, Ü. Hacıbəylinin heykəlinin açılışı, Qarabağ hotelinin inşası, Bülbülün ev muzeyinin inşası, Vaqifin büstünün açılışı, abadlıq, quruculuq işləri Şuşanın parlaq sabahından xəbər verir. Şuşa türk dünyasının mədəniyyət paytaxtına çevrilir. Bu gün müstəqil, qalib Azərbaycan yeni böyük inkişaf yoluna qədəm qoyur.

İki böyük türk liderinin İlham Əliyev və Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Füzuli beynəlxalq hava limanının təməlinin qoyulmasında iştirakı region üçün, yeni, böyük imkanlar açır.

Azad ölkənin səmasında azad Füzuliyə “Qarabağın hava qapısı”na (İ.Əliyev) ilk sınaq uçuşu, o tarixi an 5 sentyabrda gerçəkləşir. “Airbus A 340-500” tipli Qarabağ təyyarəsi Füzuli hava limanına eniş edir. Qürurverici, tarixi anlar yaşanır. Cənab Prezident İ. Əliyevin söylədiyi kimi: *“Füzuli beynəlxalq hava limanı Qarabağın dünyaya açılan qapısı olacaq!”*.⁸

⁷ <https://az.trend.az/azerbaijan/politics/3371130.html>(10.10.2022).

⁸ https://azertag.az/xeber/Fuzuli_Beynelxalq_Hava_Limani_Qarabagin_hava_qapisi-1909964(10.10.2022).

İ. Əliyev beynəlxalq hava limanının böyük iqtisadi, siyasi əhəmiyyətini vurğulayaraq, ölkənin həm region, həm də dünya səviyyəsində geopolitik mövqeyinə öz uğurlu töhfəsini verəcəyini bildirir. İki türk dövlətinin liderinin Türkiyə şirkətlərinin töhfələri ilə inşa edilən ikinci hava limanı olan Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanında iştirakı ilə yeni bir tarix yazır. Türkiyənin prezidenti R. T. Ərdoğan Zəngilan Beynəlxalq Hava limanına enən ilk dövlət başçısı olur.

İ. Əliyevin bu tarixi gündə söylədiyi : *"Türkiyə nəhəng layihələr həyata keçirir. Bölgədə söz sahibidir. Dünyada mühüm güc mərkəzidir. Hər kəs bilməlidir ki, bu uğurlar Rəcəb Tayyib Ərdoğanın sayəsindədir. Haqsızlıq etmək istəyənlər Türkiyə və Azərbaycanın müttəfiqliyini düşünməlidirlər"*⁹ fikri iki türk dövlətinin qardaş, dost münasibətini, çox gözəl ifadə edir.

"Zəngəzur dəhlizi bütün Türk dünyasını birləşdirəcək" fikri şanlı türkün əsrini bəyan edir. *"Hökmünü dünyaya infaz et"* çağırışı edir. Bu türkün dünyaya mesajıdır!...

⁹[https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turkiye-3/2022/10/20/rdogan-z-ngilan-beyn-lxalq-hava-limanina-en-n-ilk-dovl-t-bascisi-oldu-1895670\(10.10.2022\).](https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turkiye-3/2022/10/20/rdogan-z-ngilan-beyn-lxalq-hava-limanina-en-n-ilk-dovl-t-bascisi-oldu-1895670(10.10.2022).)

Ədəbiyyatlar

<http://teref.az/gundem/43336-at-arvad-ve-papaq-bes-torpaq.html>(10.09.).

N. Cəfərov, *Azərbaycanşünaslığa giriş*, Nurlan nəşriyyat, Bakı 2002.

<https://idoc.pub/documents/molla-penah-vaqif-eserleri-q6ngpgqgv6nv>(10.10.2022).

N. Xəzri, *Seçilmiş əsərləri*, II –cildə, C. I, Lider Nəşriyyat, Bakı 2004, s. 88.

Güneş Quliyeva“Şuşa Bir daha Gözün Aydın”, <https://aia.az/52002-gun-quliyeva-ua-bir-daha-gozun-aydn-zfr-sn-cox-yarad.html>(10.10.2022).

<https://adalet.az/az/posts/detail/tarix-dersinde-1658931482>(10.10.2022).

<https://az.trend.az/azerbaijan/politics/3371130.html>(10.10.2022).

https://azertag.az/xeber/Fuzuli_Beynelxalq_Hava_Limani__Qarabagin_hava_qapisi-1909964(10.10.2022).

<https://www.trt.net.tr/azerbaycan/turkiye-3/2022/10/20/rdogan-z-ngilan-beyn-lxalq-hava-limanina-en-n-ilk-dovl-t-bascisi-oldu-1895670>(10.10.2022).

<https://www.azeribalasi.com/showthread.php/78213-nebi-xezri-siirleri/page2>(10.10.2022).

8 noyabr - Zəfər tariximiz!

Simnarə Alqayeva*

1992-ci ilin mayın 8-də Qarabağın mədəniyyət mərkəzi Şuşanın işğalı Azərbaycanın tarixinə qara hərflərlə yazıldı. Erməni vandalları bu qədim şəhərdən Azərbaycan xalqının izlərini silmək üçün ağlagəlməz cinayətlərə əl atdı. Artıq bu tarix geridə qalır. 8 noyabr 2020 –ci il Azərbaycan xalqının və dövlətinin müasir tarixinə qızıl hərflərlə yazıldığı gün oldu. Bizə qələbə sevinci bəxş edən Milli Ordumuz dünya hər b sənətində öz dədə-baba torpaqlarının

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi, sinnara.alqayeva.82@mail.ru

işğaldan azad olması üçün parlaq döyüş nümunəsi göstərdi. Milli Ordumuz Odlar yurdu dən düşmənlərinin başına PUA-larla od ələdi. Azərbaycanın modern silahlı qüvvələrinin olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirməklə yanaşı 44 günlük Vətən müharibəsi ərzində xalqımızın mənəvi bütövlüyünü, cəsarətini nümayiş etdirdi. 44 gün əslində dünya üçün haqqın, həqiqətin öz yerini tapdığı tarixi bir gün oldu. 44 gün davam edən Vətən Müharibəsi tarixində Prezident İlham Əliyev yalnız hərbi meydanında müzəffər sərkərdə deyil, diplomatik cəbhədə böyük strategiya ortaya qoydu, informasiya müharibəsində Azərbaycanın haqq səsi oldu, cəsarətlə bütün çətinliklərə sinə gərdi, mübarizlik rəmzinə çevrildi. Müzəffər Azərbaycan Ordusu Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında “Qarabağ Azərbaycandır!” reallığı 44 gündə mümkünsüzü mümkün etdi. Bəşəriyyətə haqqın, ədalətin böyük dövlətlərin tapdığından qurtara biləcək bir dövlətin – Azərbaycanın var olduğunu sübut etdi.

Azərbaycan xalqı, bütün dünya azərbaycanlıları, Türkiyə bir yumruq kimi birləşərək təkə Ermənistanın yox, bütövlükdə haqsız güclərin müdafiəsinə qalxdı. 10 noyabrda Müzəffər Azərbaycan Ordusu cəmi 44 günə hərbi yolla 28 il düşmən torpağında inləyən vətən torpaqlarını işğaldan azad etdi. 44 gündə müzəffər Azərbaycan Ordusu dünyaya sübut etdi ki, döyüş meydanında zəfəri tanklarla, toplarla deyil, ağılla, zəkayla, insan zehninə ən son nailiyyəti olan PUA-larla qazanmaq olar. Şuşa qalasının alınması əməliyyatı haqqında Prezident Ali Baş Komandan İlham Əliyev xalqa müraciətində bildirdi ki, Şuşanın azad edilməsi dünya hərbi tarixində xüsusi yer tutur.

“Şuşanın işğaldan azad edilməsi bizim gücümüzü göstərdi. Ordumuzun peşəkarlığını, hərbiçilərimizin cəsarətini, qəhrəmanlığını göstərdi. Şuşanın azad olunması çox böyük peşəkarlıq, cəsarət tələb edən əməliyyat idi. Əminəm ki, bu əməliyyat dünya hərbi tarixində xüsusi yer tutacaq. Çünki, bu əməliyyatı bizim qəhrəman hərbiçilərimiz dağlardan, meşələrdən, cığırlardan keçərək yalnız yüngül silahlarla silahlanmış şəkildə azad ediblər. Şuşanın işğaldan azad edilməsi bizim şanlı qələbəmizdir”.¹

Ordumuz əsl qəhrəmanlıq, mərdlik, şücaət, rəşadət nümunəsi göstərdi. Düşmənin 30 il ərzində qurduğu, milyonlarla vəsait sərf etdiyi nəhəng istehkamlar qısa müddətdə darmadağın edildi, müzəffər ordumuzun tətbiq etdiyi savaşı strategiyası müasir hərbi tarixində yeni örnək oldu. Belə vəziyyətdə Ermənistanın qarşısında iki yoldan birini seçmək qalırdı. Ya Ermənistan ordusunun son tör-töküntüləri də döyüş meydanında son nəfərinə kimi məhv ediləcəkdi, ya da

¹[https://ordu.az/az/news/177712\(20.10.2022\)](https://ordu.az/az/news/177712(20.10.2022)).

“ağ bayraq” qaldırıb, biabırçı hərbi məğlubiyyətini etiraf edəcəkdi. Paşinyan hakimiyyəti reallığı nəhayət ki, qəbul etdi və noyabrın 10-da Ermənistan ”ağ bayraq” qaldırdı, kapitulyasiya bəyannaməsini imzaladı.

30 il gözlədiyimiz o möhtəşəm tarixə şahidlik etmək zamanı yetişdi. 8 Noyabr 2020-ci il, Qarabağa qovuşduğumuz tarixi gün. Bu böyük Qələbə Günüdür! Şanlı tariximizə daxil olan Zəfər günüdür! Qarabağ münaqişəsinə xalqımızın zəfəri ilə NİDA qoyduğu gündür!. Azərbaycan, Rusiya prezidentləri və Ermənistan baş naziri tərəfindən noyabrın 10-da imzalanan üçtərəfli bəyanat Azərbaycan tarixinin ən böyük diplomatik qələbəsini təsdiq edən gündür. Üçtərəfli bəyanata əsasən Dağlıq Qarabağın heç bir xüsusi statusu olmayacaq. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti tarixə qovuşdu. Noyabrın 10-da Azərbaycan Rusiya prezidentləri və Ermənistanın baş naziri birgə bəyanat imzaladılar. Bu bəyanat mahiyyət etibarilə Ermənistanın kapitulyasiyasıdır. Döyüş meydanında darmadağın edilən Ermənistanın Azərbaycan Prezidentinin münaqişənin ilk günlərindən bəyan etdiyi şərtləri qəbul etməkdən başqa çıxış yolu qalmadı.

8 noyabr 2020-ci il Ali Baş Komandan və şanlı Azərbaycan əsgərinin yazdığı şanlı tarix, 28 illik həsrəti 44 gün müddətində bitirməyə müvəffəq oldu. Bu müddət ərzində millətimiz daim vətən həsrəti sevgisini ürəyində daşdı, cənab İlham Əliyevə arxalandı və qələbə qazandı. Liderimiz daim çıxışlarında “ *Biz Qarabağımıza qayıdacağıq. Qarabağ tarixi Azərbaycan torpağıdır*” deyirdi.² O Ulu öndər Heydər Əliyevə və xalqına verdiyi sözləri tutdu. Ata vəsiyyətini yerinə yetirdi. Ordumuza, eləcə də iradəli xalqına inanaraq zəfər qazandı. Bu zəfər asan başa gəlmədi. Daim danışıqlara üstünlük verən dövlətimiz öz hünərini döyüş meydanında da göstərdi. Bu müddət ərzində digər dövlətlər təzyiq göstərməyə, bəzi sanksiyalar tətbiq etməyə çalışsalar da Azərbaycanın üstünlüyünü qəbul etməyə məcbur oldular.

Böyük qələbəni al qanı ilə yazan şəhidlərimizin intiqamının alınması ilə əldə edilən zəfəri, qalibiyyəti Azərbaycan xalqına bəxş etməklə Ali Baş Komandanımız İlham Əliyev həm də həyatını Azərbaycana həsr edən “*Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız Azərbaycan yoxdur*”- deyən Ulu Öndərin arzusunu reallaşdırdı.³

“Mən bu gün Ulu Öndər Heydər Əliyevin məzarını ziyarət etdim, onun ruhu qarşısında baş əydim. Ürəyimdə dedim, xoşbəxt adamam ki, ata vəsiyyətini yerinə yetirdim. Şuşanı azad

² [https://pravda.az/news/96482\(20.10.2022\)](https://pravda.az/news/96482(20.10.2022)).

³ [https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/22266\(20.10.2022\)](https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/22266(20.10.2022)).

etdik. Bu böyük Qələbədir. Bu gün şəhidlərimizin, Ulu Öndərin ruhu şaddır. Gözün aydın olsun, Azərbaycan!. Gözünüz aydın olsun, dünya Azərbaycanlıları!”.

Bu böyük qələbə eyni zamanda Azərbaycan xalqını dünyaya qürurlu xalq kimi tanıtdı. “*Dağlıq Qarabağ Azərbaycan torpağı beynəlxalq səviyyədə tanınan ərazimiz olmaqla yanaşı ədalət məsələsidir, Azərbaycanın milli qürur məsələsidir*”⁴ deyən Prezidentimizə olan inamı, sevgini birə - beş artırdı. “*Mən ona özüm qədər inanıram, gələcəyinə böyük ümid bəsləyirəm*”.⁵ Ulu Öndərin Prezidentimiz İlham Əliyev haqqında dediyi bu fikirlər hər keçən gün öz təsdiqini tapdı və hər bir Azərbaycanlının Prezidenti olduğunu bir daha sübut etdi. Bu qələbəni zəfəri bizlərə yaşadan isə Ulu Öndər Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı ölkə Prezidentimiz Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin qətiyyəti, siyasi iradəsi, güclü ordumuz, rəşadətli əsgər və zabitlərimizdir. 8 Noyabr xalqımızın tarixinə şanlı, Zəfər tarixi kimi yazıldı. Prezidentimiz, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə sübuta yetirdik ki, bir qarış torpağımızı belə heç kimə verən deyilik!

Zəfərin mübarək, Azərbaycan !...

Ədəbiyyatlar

[https://ordu.az/az/news/177712\(20.10.2022\).](https://ordu.az/az/news/177712(20.10.2022))

[https://pravda.az/news/96482\(20.10.2022\).](https://pravda.az/news/96482(20.10.2022))

[https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/22266\(20.10.2022\).](https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/22266(20.10.2022))

[https://www.yeniazerbaycan.com/xeberlenti_e76453_az.html\(20.10.2022\).](https://www.yeniazerbaycan.com/xeberlenti_e76453_az.html(20.10.2022))

[https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/84200\(20.10.2022\).](https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/84200(20.10.2022))

⁴ [https://www.yeniazerbaycan.com/xeberlenti_e76453_az.html\(20.10.2022\).](https://www.yeniazerbaycan.com/xeberlenti_e76453_az.html(20.10.2022))

⁵ [https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/84200\(20.10.2022\).](https://xalqqazeti.com/mobile/az/news/84200(20.10.2022))

Şuşa Azərbaycanın Musiqi Beşiyidir

*Səkinə Bağışova**

Milli musiqi mədəniyyətimizin inkişafında mühüm yeri olan, dünyaşöhrətli incəsənət xadimləri, bir sıra görkəmli şəxsiyyətlər yetişdirən, musiqimizin məbədi və beşiyi sayılan füsunkar Şuşa şəhərinin əsası 1750-ci ildə Qarabağın ilk xanı Pənahəli xan (1693-1763) tərəfindən qoyulmuşdur. Pənahəli xan tərəfindən qala üçün seçilən yer əvvəllər tamamilə meşə örtüyündən ibarət olmuşdur. Üç tərəfdən sıldırım qayalarla əhatə olunmuş bu yer şəhər üçün əlverişli səngər rolunu oynayırdı. Əvvəllər öz banisinin adı ilə Pənahabad adlandırılan bu şəhər bir müddət sonra şəhərin yaxınlığında yerləşən Şuşa kəndinin adı ilə “Şuşa qalası” kimi tanınmağa başladı.

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi, sakinabagishova01@gmail.com

XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanın bir sıra şəhərlərində olduğu kimi Şuşada da musiqi məclisləri, müxtəlif cəmiyyətlər, dərnəklər təşkil olunurdu. Bakıda Məşədi Məlik Mənsurovun məclisi, Şamaxıda Mahmud Ağanın, Şuşada isə Xarrat Qulu Məhəmməd oğlunun və Mir Möhsün Nəvvabın təşkil etdiyi musiqi məclisləri çox maraqla qarşılanmış və bu məclislər Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında mühim rol oynamışdır.

Şərq musiqisinin gözəl bilicisi Xarrat Qulu Məhəmməd oğlu (1823 – 1883) tərəfindən Şuşada təşkil edilmiş ilk musiqi məclisi dini məqsədlə yaransa da burada həmçinin muğam sənəti də öyrənilirdi. Bu məclis Azərbaycanın muğam sənətinin inkişafında böyük rol oynamışdır.

Xarrat Quludan sonra 80-ci illərdə Şuşada yaranan “Məclisi Fərəmuşan” (Unudulmuşların məclisi) və “Musiqiçilərin məclisi” adlı musiqi məclislərinə görkəmli musiqiçi, şair, rəssam, astronom, ədəbiyyatşünas, nəqqaş, tarixçi və xəttat kimi tanınan Azərbaycanlı alim Mir Möhsün Nəvvab rəhbərlik edir. Mir Möhsün Nəvvab Şuşada doğulmuş, yaşayıb – yaratmış və orada da vəfat etmişdir (1833 – 1918). Nadir istedadla və ensiklopedik biliyə malik olan M. M. Nəvvab Azərbaycan elminin, musiqi sənətinin, ədəbiyyatının inkişafında mühüm rol oynamışdır.

Xarrat Qulu, Mir Möhsün Nəvvab, Məşədi İrsi, Hacı Hüsü, Sadıqcan, Əbdülbağı Zülalov, Cabbar Qaryağdıoğlu, Keçəçi oğlu Məmmədi, Seyid Şuşinski, Məşədi Məmməd Fərzəliyev, İslam Abdullayev, Bülbül, Zülfi Adıgözəlov, Xan Şuşinski, Qurban Pərimov, Məşədi Cəmil Əmirov, Üzeyir Hacıbəyov, Zülfüqar Hacıbəyov, Fikrət Əmirov, Niyazi, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Soltan Hacıbəyov, Əşrəf Abbasov, Suleyman Ələsgərov, Rəşid Behbudov kimi Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafı tarixində xüsusi rolu olan görkəmli musiqi xadimlərinin vətəni Şuşadır. Əlbəttə bu siyahı daha çoxdur, bu haqda kifayət qədər kitablar, yazılar dərc olunub, tədqiqatlar aparılır və aparılacaqdır.

Vətəni Şuşa olan yeni Azərbaycan tarının yaradıcısı Mirzə Sadıq Əsəd oğlunun da (1846-1902) musiqimizin tarixində xidmətləri böyükdür. Xalq arasında o, Sadıqcan kimi məşurlaşmışdı.

Azərbaycan və Zaqafqaziya xalqları arasında böyük hörmət və məhəbbət qazanmış böyük sənətkarın Sadıqcan adlandırılması bu sevginin təzahürü idi. O, tarı təkmilləşdirərək bu alətin ifa imkanlarını genişləndirmişdir. Mirzə Sadıq tara cingənə və kök simlərini əlavə edib simlərin sayını 5 simdən 11-ə çatdırıb, tarın boyunlarına tutma sistemini tamamilə dəyişdirib onların sayını 27-28-dən 22-yə endirdi. Əvvəllər tarı diz üstə əyilərək çalırıldı. Sadıqcan bu üsulu ləğv edərək tarı sinə üstünə gətirdi. Mirzə Sadıq Azərbaycan muğamına yenilik gətirərək “Segah” və “Mahur” muğamını, “Mirzə Hüseyn Segahı”nı təkmilləşdirdi. “Mahur” muğamını Azərbaycan muğamında “Mahur-Hindi”, “Orta Mahur”, “Zabul Segah”, “Xaric Segah”, “Mirzə Hüseyn Segahı”, “Yetim Segah”, “Çoban Bayatı”nın yaranması Sadıqcanın yaradıcılığı və Azərbaycan tarı ilə bağlıdır.

1890-cı ildə Şuşada Sadıqcanın rəhbərliyi ilə ansambl yarandı. O dövrün tanınmış musiqiçiləri və mügənniləri də ansamblın tərkibinə daxil idi. Qurban Pirimov, Məşədi Cəmil Əmirov, Məşədi Zeynal Haqverdiyev, Həmid Malıbəyli, Şirin Axundov, Mərdi Cənabəyov Sadıqcan məktəbinin davamçıları olmuşlar.

1897-ci ildə Şuşada yazıçı Əbdürrəhimbəy Haqverdiyevin rəhbərliyi altında görkəmli Azərbaycan şairi M. Füzulinin “Leyli və Məcnun” poeməsindən “Məcnun Leylinin məzarı üstündə” adlanan son hissəsi həvəskar aktyorların ifasında səhnələşdirilib təqdim olunmuşdur. Məcnun rolunu məşhur xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlu (1861-1944) oynayırdı.

Daha sonra 1902-ci ildə “Fərhad və Şirin” mövzusunda ikinci belə musiqili səhnə qoyuldu və Fərhad rolunu yenə Cabbar Qaryağdıoğlu ifa edirdi. O, xalq arasında xanəndə və bəstəkar kimi tanınırdı. Cabbar Qaryağdıoğlu “Bakı”, “Bəsti”, “Tiflisin yolları”, və s. kimi bir çox mahnıların müəllifi idi. Onun səsini məşhur italyan tenoru Karuzo ilə müqayisə edirdilər.

Cabbar Qaryağdıoğlundan sonra Şuşa xanəndəlik məktəbinin ən parlaq nümayəndələrindən biri də Seyid Şuşinski idi (1889-1965). Cabbar Qaryağdıoğlu onu “Şərq musiqisinin incisi” adlandırmışdı. Seyid Şuşinskinin 1908-ci ildə Şuşanın “Yay klub”unda keçən ilk uğurlu çıxışından sonra Cabbar səhnəyə çıxıb Seyidi bağrına basaraq gözləri yaşarmış halda demişdi: *“İndi mən ölsəm dədaha qədim yoxdur, çünki məndən sonra Seyid var”*.¹

Şuşa həm də XIX-XX əsrlərdə “Qafqazın konservatoriyası” adlandırılırdı. Çünki, Şuşa musiqiçiləri Azərbaycan musiqisini təkcə ölkəmizdə deyil, bütün Qafqazda, eləcə də Şərq ölkələrində (İranda, Türkiyədə), Bir sıra Avropa ölkələrində (Polşada, Almaniyada) və Rusiyanın bir çox şəhərlərində (Moskva, Peterburq və s.) yüksək səviyyədə təmsil etmişdilər. Qarabağ muğam məktəbinin ənənələri üzərində neçə nəsil xanəndələr, tarzənlər və digər xalq çalğı alətləri ifaçıları yetişmişdir. Onların yaratdıqları və ifa etdikləri muğamlar, zərbi-muğamlar, təsniflər, rənglər, xalq mahnıları, rəqslər xalq tərəfindən sevilir və dillər əzbərinə çevrilirdi.

Şərq musiqisinin məşhur tədqiqatçısı V.Vinoqradov hələ 1938-ci ildə Üzeyir bəy haqqında kitabında yazırdı:

“Şuşada musiqi çoxdur, Azərbaycanın hər hansı rayonundan daha çox xalq mahnılarını, rəqslərini, xanəndə və sazəndələrini burada eşitmək olar. Şuşa qədim zamandan musiqinin beşiyi kimi məşhurdur və bütün Zaqafqaziya xalq musiqi istedadlarının tükənməz bulağı kimi şöhrət qazanmışdır. “Şuşa musiqiçiləri” Azərbaycan musiqisinin tarixini yaradırlar və onu yalnız vətəmində deyil, digər Şərq ölkələrində də təqdim edirlər”.²

¹[https://www.yumpu.com/xx/document/view/49965869/2-cildde-operalar-musiqili-komediyalar-satirik-hekayeler\(12.11.2022\)](https://www.yumpu.com/xx/document/view/49965869/2-cildde-operalar-musiqili-komediyalar-satirik-hekayeler(12.11.2022)).

² [http://www.musigi-dunya.az/new/added.asp?action=print&txt=12\(12.11.2022\)](http://www.musigi-dunya.az/new/added.asp?action=print&txt=12(12.11.2022)).

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında böyük xidmətləri olan Ü. Hacıbəyov milli bəstəkarlıq məktəbinin qurucusu olmuş və yaratdığı “Leyli və Məcnun” operası ilə bütün Şərqdə ilk opera janrının əsasını qoymuşdur. Bu operanı Ü. Hacıbəyov 1907-ci ildə yazmağa başlayır. Amma musiqili səhnə əsəri yaratmaq fikri bir qədər əvvəl 1897-98-ci illərdə hələ bəstəkar Şuşada yaşayarkən yaranır. Şuşada göstərilən “Məcnun Leylinin məzarı üstündə” səhnəciyində balaca Üzeyir özü də xorda oxuyurdu.

Ü. Hacıbəyov Azərbaycan opera musiqisinin banisi, görkəmli musiqiçi kimi tanınmaqla yanaşı publisist (jurnalist), görkəmli dramaturq, pedaqoq və ictimai xadim kimi də tanınırdı. Ü. Hacıbəyovun yaradıcılıq yolu (1885-1948) Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin yaranması və inkişafı tarixinin mühüm dövrünü əks etdirir. Məhz elə buna görə də (bəstəkarın 110 illik yubileyi ərəfəsində) anadan olduğu 18 sentyabr günü 1995-ci ildən etibarən Milli Musiqi Günü kimi qeyd edilir. Musiqisi Üzeyir Hacıbəyova və sözləri Əhməd Cavadə məxsus “Azərbaycan marşı” da Azərbaycan Respublikasının Himni kimi təsdiq edilmişdir.

Üzeyir bəy dəfələrlə etiraf etmişdir ki, “Koroğlu” operasını yaradarkən ən əvvəl Bülbülün səsinə nəzərdə tutmuşdu. Bülbül (1897-1961) Ü. Hacıbəyovun “Koroğlu” operasında Koroğlu rolunun klassik ifaçısı oldu. O, hələ 12 yaşından Qarabağ toylarında və bayramlarında iştirak edib oxuyurdu və Bülbül adıyla tanınaraq məşurlaşdı. Bülbül inqilabdan əvvəl xanəndə kimi, muğamların ifaçısı kimi çıxış edirdi. İnqilabdan sonra yeni Azərbaycan vokal sənətinin banisi olmuşdur. Bakı konservatoriyasındakı illər, İtaliyada ən yaxşı belkanto ustalarından aldığı dərslər, rus, sovet və dünya ustalarının sənətindən öyrənməsi Bülbülü tamamilə yeni tipli Azərbaycan musiqi ifaçısı kimi formalaşdırmışdır.

Bülbül xalq mahnılarının gözəl ifaçısı olmaqla bərabər, italyan bəstəkarları Puççini, Verdi və başqalarının operalarından ariyaları, həmçinin Azərbaycan operalarından ariyaları özünə məxsus ustalıqla ifa edirdi. 1961-ci ildə, ölümündən iki ay əvvəl Bülbül doğma Qarabağda, anadan olduğu Şuşada konsertlər vermişdir. O, sanki bu torpaqla vidalaşırdı.

Qarabağdan olan görkəmli muğam ustaları arasında öz mələhətli səsi ilə seçilən, xalqın ürəyinə yol tapan xanəndələrdən biri də Zülfüqar Adıgözəlov idi (1898-1963). Xan Şuşinski də (1901-1979) Şuşanın xanəndəlik məktəbinin son karifeylərindəndir. Azərbaycan musiqisinin inkişafında Qarabağdan, Şuşadan çıxmış digər sənətkarlarımızın, məşhur xanəndə və sazəndələrimizin, bəstəkarlarımızın, ifaçılarımızın rolu böyük olmuşdur. Şuşa şəhəri 1992-ci ilin mayın 8-də Ermənistan Silahlı Qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş, şəhər əhalisi məcburi köçkün olmuşdur.

“Azərbaycanın musiqi beşiyi”, “Qarabağın döyünən ürəyi” və “Sən tarixin özüsən, Azərbaycanın gözüsən” deyə bəhs etdiyimiz Şuşa 28 il 6 aydan sonra 2020-ci ilin 8 noyabrında işğaldan azad edildi. Şuşa ilə birgə işğal edilmiş digər Azərbaycan əraziləri də Müzəffər Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qüdrətli Ordumuz tərəfindən azad olundu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2020-ci il 3 dekabr tarixli Sərəncamı ilə xalqımızın qüdrətinin və milli qürurumuzun təntənəsinə çevrilən, dövlətimizin nüfuzu və gələcək inkişafı baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edən bu misilsiz qələbənin əbədiləşdirilməsi məqsədi ilə hər il noyabrın 8-i Azərbaycan Respublikasında Zəfər Günü kimi təntənəli şəkildə qeyd edilməsi qərara alınmışdır.³

³ [https://president.az/az/articles/view/48455\(12.11.2022\)](https://president.az/az/articles/view/48455(12.11.2022)).

Ədəbiyyatlar

<https://www.yumpu.com/xx/document/view/49965869/2-cildde-operalar-musiqili-komediyalar-satirik-hekayeler>(12.11.2022).

<http://www.musigi-dunya.az/new/added.asp?action=print&txt=12>(12.11.2022).

<https://president.az/az/articles/view/48455>(12.11.2022).

Şuşa-Azərbaycanın Təhsil və Mədəniyyət Beşiyidir

*Rəna Rzayeva **

**Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi, Bakı-Azərbaycan, rena.rzayeva3@gmail.com*

2020-ci il noyabrın 8-i Azərbaycan tarixinə ən şanlı bir gün kimi yazıldı. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Ordusu tarixi, mədəni və strateji əhəmiyyətə malik, Qarabağın tacı olan Şuşa şəhərini işğalçılardan azad etdi. Bu, 44 gün içərisində aparılan uğurlu əks-hücum əməliyyatlarının sırasında ən mühüm tarixi hadisə və böyük hərbi qələbə oldu. Azərbaycanın hərbi-diplomatik uğurları, xüsusilə strateji əhəmiyyətli Şuşa şəhərinin azad edilməsi müharibənin sonrakı gedişinə, eləcə də taleyinə ciddi təsir göstərdi və hərbi meydanında olduğu kimi, diplomatiya meydanında da uğurlarını şərtləndirirdi.

Azərbaycan Vətən müharibəsinin 44 günü ərzində, beynəlxalq hüquq prinsiplərini, xüsusilə BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsini rəhbər tutub öz ərazilərini azad etmək hüququndan istifadə edərək uğurlu və genişmiqyaslı əks-hücum əməliyyatları həyata keçirdi. Nəticədə, Azərbaycan dövləti oktyabrın 4-də Cəbrayıl şəhərinin, 17-də Füzuli şəhərinin, 20-də Zəngilan şəhərinin, 25-də Qubadlı şəhərinin işğalçılardan azad olunması ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi və 27 il yerinə yetirilməmiş qalan 874 və 884 sayılı qətnamələrini özü icra etdi.

Azərbaycanın hərbi-diplomatik qələbəsi ilə nəticələnən 44 günlük Vətən müharibəsinin nəticəsində noyabrın 20-də Ağdamın və 25-də isə Kəlbəcərin işğaldan azad edilməsi 2020-ci il noyabrın 10-da imzalanmış üçtərəfli Bəyanatın müvafiq maddəsinin yerinə yetirilməsini, eləcə də münaqişənin hərbi-siyasi həllini müəyyənləşdirdi.

Bununla yanaşı, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi və 27 il yerinə yetirilməmiş qalan, eləcə də işğalçı qüvvələrin Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər və Ağdam rayonlarından çıxmasını nəzərdə tutan 822 və 853 sayılı qətnamələr də məhz Azərbaycanın şərtləri ilə icra edildi. Bunun davamı olaraq üçtərəfli Bəyanatın müvafiq maddəsinə əsasən Ermənistan silahlı qüvvələrinin 2020-ci il dekabrın 1-dən Laçın rayonundan çıxması Azərbaycanın hərbi-diplomatik uğurlarının nəticəsi kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev mühüm beynəlxalq tədbirlərdə dəfələrlə Ermənistanın işğalçılıq siyasətini ifşa edərək təcavüzkarın faşist ideologiyası yürütdüyünü və terrorizmin dövlət səviyyəsində dəstəkləndiyini bütün dünyaya bəyan etmiş, xüsusilə, son 17 ildə Azərbaycan diplomatiyasının söyləri nəticəsində münaqişənin həlli ilə bağlı BMT Baş Assambleyası, Qoşulmama Hərəkatı, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası və s. beynəlxalq təşkilatların sənədləri buna müvafiq hüquqi baza yaratmışdı. Nəticədə, Prezident İlham Əliyevin 2019-cu il oktyabrın 3-də “Valday” Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik toplantısı kimi mühüm beynəlxalq platformada qətiyyətlə söylədiyi “Qarabağ Azərbaycandır və nida işarəsi” devizi bir ildən sonra, xüsusilə 44 günün ərzində reallığa çevrildi.

Hər zaman, xüsusilə, Münxen Təhlükəsizlik Konfransında bəyan etdiyi kimi Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın əzəli torpağı olduğunu diqqətə çatdıran dövlət başçısı vurğuladı ki, faktiki olaraq, biz bu gün, ümumiyyətlə, Dağlıq Qarabağ ifadəsini də işlətməməliyik və Qarabağ aralı-daglı Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir.

Şuşa xalqımız üçün tarixi, mədəni, mənəvi və rəmzi əhəmiyyətə malikdir. Qarabağ xanlığının tarixi paytaxtı, mədəniyyət məbədi olan bu qədim şəhər özü boyda tarixi abidədir. Şuşa orta əsrlər şəhərsalma sənətinin qiymətli abidəsi, milli memarlıq incisi, Azərbaycan musiqisinin, xüsusilə muğamımızın beşiyi, “Şərqi konservatoriyası” adlandırılır. Ümummilli lider Heydər Əliyev 1996-cı il mayın 6-da Prezident sarayında Şuşa və Laçın rayonlarının ictimaiyyəti ilə görüşdə Şuşanın, ümumiyyətlə, Qarabağın Azərbaycan üçün müstəsna əhəmiyyəti olduğunu bildirərək demişdi:

“...Şuşa Azərbaycanın ən əziz və böyük tarixi olan bir guşəsidir. Şuşanı yaradanlar, Şuşa şəhərini quranlar, Şuşa qalasını tikənlər Azərbaycan torpağının sahibləri olublar və Qarabağda Azərbaycan torpağının daim qorunması, saxlanması üçün Şuşa şəhərini, qalasını yaradıblar. Bu, Azərbaycan xalqının, əcdadlarımızın yaratdığı böyük abidədir, təkə şəhər

*deyil, böyük bir tarixi abidədir. Bu şəhərdə, onun ətrafında Azərbaycan xalqının bir neçə əsrlik tarixə malik böyük mədəniyyəti, mədəni irsi, qəhrəmanlıq nümunələri yaranıbdir. Şuşa təkcə şuşalılar üçün yox, bütün azərbaycanlılar üçün, vətəni, millətini sevən hər bir vətəndaşımız üçün əziz bir şəhərdir, əziz bir torpaqdır, əziz bir qaladır, əziz bir abidədir”.*¹

Şuşa qalasının salınması 1750-1751-ci illərə təsadüf edir. Tarixi mənbələrə görə, 1750-ci ildə hündür, sıldırım dağ üstündə qalanın inşasına başlanılır və 1756-1757-ci illərdə tikilib başa çatdırılır. Hazırda Şuşa rayonunun 34 min 300 nəfər əhalisi Azərbaycanın bir neçə rayonunda müvəqqəti məskunlaşıb. Bu səbəbdən hazırda Şuşa Rayon Təhsil Şöbəsi də ümumilikdə 22 ümumtəhsil, 2 məktəbdən kənar tədris müəssisəsini əhatə etməklə fəaliyyət göstərir.

İlk növbədə qeyd edək ki, orta əsrlərdən başlayaraq Azərbaycanda təhsil mollaxana, məktəb və mədrəsələrdə aparılıb. Şuşadakı İbrahim xan məscidinin nəzdində əsas 1801-ci ildə qoyulan məktəb XIX əsrin II yarısındanək fəaliyyət göstərib. Mədrəsələrdə ərəb dili və Quran öyrədilib. Mirzə Şəfi Vazeh də bu məktəblərdə dərs keçib.

Zaqafqaziya məktəblərinin 1829-cu il 2 avqust tarixli Nizamnaməsinə əsasən, 1830-cu il dekabrın 30-da Şuşada Cənubi Qafqazın dünyəvi təhsil verən ilk qəza məktəbi fəaliyyətə başlayıb.² O, dövlət idarələri üçün qulluqçular, ilk növbədə isə Azərbaycan və rus dillərinə tərcüməçilər hazırlamaq məqsədilə açılıb. Burada təhsil alanların böyük əksəriyyəti bəy və tacir balaları idi. Məktəb Şuşada olan Bazel alman missionerlərinin cəmiyyəti tərəfindən pulsuz olaraq bir il müddətinə verilmiş binada yerləşib. İki sinif otağından əlavə, burada iki müəllimin yaşaması üçün də yaxşı şərait yaradılıb.

Şuşa qəza məktəbinin birinci sinfinə ilk ildə 19 şagird qəbul olunub. Lakin ildən-ildə şagirdlərin sayı artaraq 1833-cü ildə 27, 1834-cü ildə 44 nəfərə çatıb və ikinci sinif də açılıb. Şuşa qəza məktəbi 1874-cü ilə qədər öz fəaliyyətini davam etdirib və yerini Şuşa şəhər məktəbinə verib.³ Buranı bitirənlərdən bir çoxları (Firudin bəy Köçərli, Səfərli bəy Vəlibəyov və başqaları) sonralar Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasına daxil olublar. Böyük ziyalıların elm öyrətdiyi Şuşa Realnı Məktəbində o dövrün tanınmış maarifçi şəxslərindən Mirzə Salah bəy Zöhrəbəyov, Yusif bəy Malikhaqnozərov, Haşım bəy Vəzirov dərs deyib. Bu

¹ <http://shusha-ih.gov.az/az/news/521.html>(15.11.2022).

² https://azertag.az/xeber/Susa_mektebleri-1933214(15.11.2022).

³ <https://azedu.az/az/news/36692-susaya-sadiq-ebedi-meseller-mektebler-ve-tedris-merkezleri>(15.11.2022).

məktəbin yetirmələri sırasında görkəmli Azərbaycan yazıçıları Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Yusif Vəzir Cəmənəminli, həmçinin tanınmış şəxsiyyətlər Cabbar bəy Vəlibəyov, Qara bəy Əliverdilər, Rüstəm bəy Axundov, Xan Şuşinskiinin adlarını qeyd etmək olar. Şuşa sakinləri məktəblərdə ana dilinin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirirdi.

Bu baxımdan Şuşa məktəbinin müəllimləri xüsusən də ana dilinin uğurlu tədrisi sahəsində Mirzə Həsən bəy Əmirov və Mirzə Aslan bəy Əmirov çox məşhur idilər. Fransız dili bölgə tacirlərinin Fransa ilə ticarət əlaqələri yaratması üçün zəruri idi və əhalinin əlavə vəsaiti hesabına tədris olunurdu. Şəhər məktəbində təhsil pullu idi. Təsis edildiyi ilk illərdə Şuşa şəhər məktəbində 375 nəfər şagird təhsil alırdı. ⁴

Bu, Rusiyada dövrünün ən çox şagird kontingenti olan məktəbi idi. Şuşa şəhər məktəbində 1875-ci il mayın 6-da kasıb zadəgan övladlarının təhsil aldıkları konvikt təşkil edildi. Onlar dövlət hesabına pansionda yaşayıb təhsil alırdılar. Şəhər məktəblərinin nəzdində kitabxanalar təşkil edilirdi. Şagird kitabxanasının zənginliyi ilə fərqlənən Şuşa məktəbi tədris vəsaiti və fənn kabinetləri ilə çox yaxşı təchiz olunmuşdu. 1880-ci ildə Şuşa şəhər məktəbinin nəzdində xüsusi musiqi sinifləri açılır. Bu siniflərin Şuşada professional musiqi hazırlığı olan musiqiçilər nəslinin yetişməsində rolu əhəmiyyətli və danılmazdır. Şuşa şəhər məktəbi əsrin sonlarına doğru mövqeyini itirməyə və yerini yeni tipli məktəblərə verməyə başlayır. ⁵

Ümumiyyətlə, XIX əsrdə Azərbaycanda yeni tipli məktəblər yaranmağa başlamışdı. Belə məktəblərin inkişafı və maariflənmə səyləri baxımından Qarabağ bölgəsi, nəinki Azərbaycanda, o cümlədən Cənubi Qafqazda da öncüllük edirdi. Böyük ruh yüksəkliyi ilə başlanan bu ənənə XIX əsrin sonlarında daha da güclənməyə doğru gedirdi. Azərbaycanda maarifçiliyin böyük inkişaf yoluna qədəm qoyduğu bu dövrdə dini təhsil sistemindən dünyəvi təhsil sisteminə keçid də gücləndi. Bu dövrdə Azərbaycanda cəmi bir realni məktəb (Bakıda) və bir klassik progimnaziya (Gəncədə) fəaliyyət göstərirdi. Belə bir mənzərə nə əhalinin orta təhsilə olan ehtiyacını, nə də sənaye və ticarətin artmaqda olan tələbini ödəməyə yetirdi. Zəruri tələb və ehtiyac Şuşada özünü xüsusi olaraq göstərirdi. Burada orta məktəbə olan tələb getdikcə artırdı. Şəhər əhalisi Şuşada progimnaziyanın təsis olunması tələbinin nəticəsiz qalmasını görüb, 1880-ci il iyunun 30-da Peterburqa - Qafqaz komitəsinə müraciət etmişdi. Göstərilən

⁴ [https://www.muallim.edu.az/news.php?id=14322&lang=\(15.11.2022\)](https://www.muallim.edu.az/news.php?id=14322&lang=(15.11.2022)).

⁵ [https://azedu.az/az/news/36692-susaya-sadiq-ebedi-meseller-mektebler-ve-tedris-merkezleri\(15.11.2022\)](https://azedu.az/az/news/36692-susaya-sadiq-ebedi-meseller-mektebler-ve-tedris-merkezleri(15.11.2022)).

söylər 1881-ci il sentyabrın 20-də Şuşada 6 sinifli real məktəbin əsasının qoyulmasına gətirib çıxardı. Hazırlıq və üç əsas sinifdən ibarət təşkil edilən bu məktəbə ilk dəfə 159 şagird qəbul edildi. 1886-cı ildə məktəbə 7.500 manat vəsait xərclənmişdi. Şuşa Realnı Məktəbi həqiqətən də dövrünün nümunəvi maarif ocağı sayılırdı. 1890-cı ildə Tiflis məktəblərində alman dili məcburi dil kimi öyrədilirdisə, Şuşa məktəbində bu, könüllülük prinsipi ilə aparılırdı. Yeni açılan bu məktəblərdə ədəbiyyatın tədrisinə xüsusi diqqət yetirilirdi. XX əsrin 20-ci illərindən başlayaraq məktəb çiçəklənmə dövrünə qədəm qoyur - 1927-1928-ci dərslər ilindən etibarən yeddiillik məktəbə çevrilir və respublikanın ən yaxşı təhsil ocaqları sırasına daxil olur. Məktəbin Ə. Abbasov, S. Ələsgərov, A. Kazımova kimi məşhur məzunları olub. Sovet dövründə məktəbin fəxri məzunlarından P. Rüstəmov, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı X. Məmmədov, elmlər doktorları S. Rüstəmov, V. Yusifzadə, Ə. Rüstəmov, S. Tağıyeva və başqalarının adı fərqlənmişdi. Şuşa Realnı Məktəbin binası 1901-1908-ci illərdə inşa edilib. İşğaldan əvvəl binada Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun filialı fəaliyyət göstərirdi. Şuşa şəhərinin 08.05.1992-ci il tarixdə erməni terrorçuları tərəfindən işğal edilməsi nəticəsində bina yandırılıb və baxımsız vəziyyətə düşüb.⁶ Şuşa məktəblərindən biri də Malıbəyli Qızlar Məktəbi olub. Qori Müəllimlər Seminariyasının məzunu olan Məmməd Qarayevi Bakıdan təyinatla Şuşaya göndəriblər. Bu məktəbin təsisçisi də elə o olub. Məmməd müəllim Malıbəylidə ilk dəfə qızlar məktəbi təşkil edib.

Musiqi mədəniyyətimizin beşiyi sayılan Şuşada xanəndə və çalğıçıların professional məktəbi yaranmışdı. Şuşa ifaçıları ölkə hüdudlarından kənar da belə şan-şöhrət qazanmışdı. İlk musiqi məktəblərinin yaranması ilə Şuşada xalq musiqisi ənənələri yayılır və zənginləşirdi. 1882-ci ildən başlayaraq Şuşa “yeni teatr mərkəzinə çevrilir”. Şuşalı teatr həvəskarları sırasında “Otello”nun ilk tərcüməçisi, komediyalar müəllifi H. Vəzirov, məşhur xanəndə C. Qaryağdı oğlu, tanınmış ziyalılar S. Vəlibəyov, B. Bədəlbəyov, Ə. Haqverdiyev, F. Köçərli və b. var idi. 1904-cü ildə Şuşa səhnəsində ilk dəfə Şekspirin “Otello” əsəri tamaşaya qoyulub. 1897-ci ildə Şuşada Ə. Haqverdiyev Füzulinin «Leyli və Məcnun», 1902-ci ildə isə Nizaminin “Xosrov və Şirin” poemalarını səhnələşdirmişdir.⁷

Şuşada fəaliyyət göstərmiş məktəblərdən biri də Şuşa Mədəni-Maarif Texnikumudur. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 16 iyun tarixli qərarı ilə Şuşa Mədəni-Maarif Texnikumu Şuşa Humanitar Kolleci adlandırılmışdır. Nazirlər Kabinetinin 3

⁶ <https://news.milli.az/culture/136296.html>(15.11.2022).

⁷ <https://news.milli.az/culture/136296.html>(15.11.2022).

fevral 2016-cı il tarixli, 30 nömrəli qərarına əsasən isə Şuşa Musiqi Kolleci də Şuşa Humanitar Kollecinə verilmişdir. 2007-ci ildə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Şuşa Humanitar Kollecinin 85 illik yubileyi qeyd edilmişdir.⁸

2021-ci il yanvarın 14-də Şuşaya səfər edən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev son dəfə 39 il bundan əvvəl ümummilli lider Heydər Əliyevin şəhərə tarixi və unudulmaz səfəri zamanı gəldiyini diqqətə çatdıraraq bildirdi ki, qəhrəman Azərbaycan Ordusu mükəmməl hərbi əməliyyat keçirərək cəsarət, rəşadət, qəhrəmanlıq, güc, milli ruh nümayiş etdirərək Şuşanı işğalçılardan azad etmişlər və uzun fasilədən sonra noyabrın 8-də Şuşada Azərbaycan bayrağı qaldırılmışdır:

*“Biz buraya qalib kimi gəlmişik, bayrağı da qaldırmışıq, azad edilmiş bütün torpaqlarda Azərbaycan bayrağı dalğalanır. Döyüşə-döyüşə gəlmişik. Heç kim bu torpaqları bizə elə-belə verməyib. Heç bir danışıqlar heç bir əhəmiyyətə malik deyildi. Biz gördük ki, ancaq öz gücümüzlə öz torpaqlarımızı azad etməliyik və bunu etdik”.*⁹

Şuşaya səfəri zamanı Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev bildirib ki, Şuşa işğaldan azad olunandan sonra şəhərin, bütün tarixi binaların bərpa edilməsi prosesinə start verilib. Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını, o cümlədən Şuşanı işğal etməsi nəticəsində tarixi, mədəni abidələrimiz dağıdılıb, ev muzeyləri qarət edilib. Onların arasında Xurşidbanu Natəvanın, Üzeyir Hacıbəylinin, Bülbülün Şuşadakı büstləri də var. Güllələnmiş bu büstlər erməni vandalizminin şahidləridir. Prezident İlham Əliyev qeyd etmişdi ki, ərazi bütövlüyümüz bərpa edildikdən sonra Bülbülün, Natəvanın, Üzeyir Hacıbəylinin büstləri yenə də Şuşada qoyulacaq. Azərbaycan Prezidentinin bu sözləri artıq reallığa çevrildi və həmin dahi şəxsiyyətlərin büstləri Şuşada yenidən əvvəlki yerlərinə qoyuldu.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev qeyd etdiyi kimi, ermənilərin bütün cəhdlərinə baxmayaraq, onlar Şuşanı dünyaya erməni şəhəri kimi təqdim edə bilməmiş, 28 il ərzində buna çalışmış lakin nail ola bilməmişlər. Ancaq Şuşa ermənilər tərəfindən dağıdılsa da, əyilmədi, əsirlikdə olsa da, öz ləyaqətini itirmədi, erməniləşdirmə cəhdlərinə məruz qalsa da, Azərbaycan ruhunu qoruyub saxlaya bildi.

⁸ [https://stm.az/en/news/253/susanin-tehsilimizde-ve-medeniyyetimizde-yeri\(15.11.2022\)](https://stm.az/en/news/253/susanin-tehsilimizde-ve-medeniyyetimizde-yeri(15.11.2022)).

⁹ [https://president.az/az/articles/view/50226/print\(15.11.2022\)](https://president.az/az/articles/view/50226/print(15.11.2022)).

Prezident İlham Əliyev bildirib ki, Şuşanın Azərbaycan tarixində xüsusi yeri var və Şuşanın bərpası, dirçəlməsi hamımızın işidir:

“Əlbəttə ki, bütün işlər planlı şəkildə aparılmalıdır, Şuşanın tarixi siması saxlanılmalıdır, Şuşaya yad olan hər hansı bir tikiliyə yol vermək olmaz”. Dövlət başçısı bildirmişdir ki, ... “mütəxəssislər, memarlar, tarixçilər, şuşalılar özləri deyəcəklər ki, bu şəhəri necə görmək istəyirlər, çünki bu, onların şəhəridir. Şuşanın əsl tarixi simasının və qədim mədəni abidələrinin bərpası Azərbaycan memarlıq üslubunu əks etdirməli, çox zəngin mədəni həyat olmalı və Şuşada yaşayacaq soydaşlarımız da, bütün işlər görüldəndən sonra oraya qayıtmalıdır”.¹⁰

2021-ci il mayın 12-13-də hər bir azərbaycanlı üçün müqəddəs məkanda, Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşada, bənzərsiz və füsunkar Cıdır düzündə 29 ildən sonra yenidən “Xarıbülbül” musiqi festivalı keçirildi. Vətən uğrunda canlarından keçmiş qəhrəman şəhidlərin əziz xatirəsinə həsr edilmiş möhtəşəm “Xarıbülbül” musiqi festivalı düşməne, bu müqəddəs şəhərə yad olan ünsürlərə həm də cavab oldu. Nəticədə, Şuşa şəhəri Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı, Xarıbülbül Qarabağın azadlıq rəmzinə çevrildi. 2021-ci il sentyabrın 18-də ilk dəfə Şuşada Milli Musiqi Günü çərçivəsində Üzeyir Hacıbəyli XIII Beynəlxalq Musiqi Festivalının konserti keçirildi. Hər il dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin ad günündə qeyd olunan bu tədbir, Şuşada, onun heykəlinin ucaldığı parkda təşkil edildi.

Xatırladaq ki, 1985-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin 100 illik yubileyi münasibətilə Şuşada ucaldılmış bəstəkarın heykəli 1992-ci ildə Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı erməni vandalizminə məruz qalaraq tamamilə məhv edilmişdi. Artıq işğaldan azad edilmiş Şuşa şəhərində görkəmli bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin heykəli Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtında öz əvvəlki yerində ucaldılıb. 2020-ci il noyabrın 8-də Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev Şuşa şəhərinin azad olunması münasibətilə xalqa müraciətində böyük fəxr və qürur hissi ilə bütün dünyaya bəyan etdi:

¹⁰[https://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/prezident-susanin-berpasi-dircelmesi-isleri-planli-sekilde-aparilmalidir-1611754800\(15.11.2022\)](https://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/prezident-susanin-berpasi-dircelmesi-isleri-planli-sekilde-aparilmalidir-1611754800(15.11.2022)).

“Əziz Şuşa, sən azadsan!
Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq!
Əziz Şuşa, biz səni dirçəldəcəyik!
Şuşa bizimdir! Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır!”¹¹

Ədəbiyyat

<http://shusha-ih.gov.az/az/news/521.html>(15.11.2022).

https://azertag.az/xeber/Susa_mektebleri-1933214(15.11.2022).

<https://azedu.az/az/news/36692-susaya-sadiq-ebedi-meseller-mektebler-ve-tedris-merkezleri>(15.11.2022).

<https://www.muallim.edu.az/news.php?id=14322&lang=>(15.11.2022).

<https://azedu.az/az/news/36692-susaya-sadiq-ebedi-meseller-mektebler-ve-tedris-merkezleri>(15.11.2022).

<https://news.milli.az/culture/136296.html>(15.11.2022).

<https://news.milli.az/culture/136296.html>(15.11.2022).

<https://stm.az/en/news/253/susanin-tehsilimizde-ve-medeniyyetimizde-yeri>(15.11.2022).

<https://president.az/az/articles/view/50226/print>(15.11.2022).

<https://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/prezident-susanin-berpasi-dircelmesi-isleri-planli-sekilde-aparilmalidir-1611754800>(15.11.2022).

ubai.mfa.gov.az/az/news/3149/eziz-susa-sen-azadsan-eziz-susa-biz-qayitmisiq-eziz-susa-biz-seni-dirceldeceyik-susa-bizimdir-qarabag-bizimdir-qarabag-azerbaycandir(15.11.2022).

¹¹ubai.mfa.gov.az/az/news/3149/eziz-susa-sen-azadsan-eziz-susa-biz-qayitmisiq-eziz-susa-biz-seni-dirceldeceyik-susa-bizimdir-qarabag-bizimdir-qarabag-azerbaycandir(15.11.2022).

Hər Naxış Bir Tarixdir

Kəmalə Qayıbova *

44 günlük Vətən müharibəsindəki şanlı qələbəmiz az qala bir qərinəlik erməni əsarətinə təkcə son qoymadı, eyni zamanda qələbələrlə dolu min illik tariximizi bizə yenidən yaşatdı. Mədəniyyət paytaxtımız olan Şuşamızın işğaldan azad edilməsi mədəni həyatımıza bir Qələbə ab-havası gətirdi. Şuşanın tarixi, mədəniyyəti, adət-ənənələri, mütərəqqi ziyalıların tanınması, onların gənc nəsə aşılınması vacibdir. Tədris etdiyim “İxtisas rəsmi və bədii qrafika”, “Geyimin stil tarixi”, “Geyimin konstruksiyası və modelləşdirilməsi”, “Geyimlərin modelləşdirilməsi və bədii tərtibatı” kimi ixtisas fənləri üzrə mövcud dərslərlərin böyük əksəriyyətində həmin sahələrin tarixi dövrlər üzrə inkişafına xüsusi önəm verilir. Avropada, xüsusi ilə Fransada mövcud olmuş cərəyanlar hökmən önə çəkilir. Qoca Şərqi nədənsə hər sahədə “yaddan çıxır”, halbuki elə bir elm və ya incəsənət sahəsi yoxdur ki, o başlanğıcını Şərqiədən almasın.

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi,
tehsilproblemleri@mail.ru

-Niyə Türk dünyasının adı burda qeyd olunmayıb? - deyə sual verən gəncliyə tariximiz və mədəniyyətimiz haqqında həqiqətləri çatdırmalıyıq, onlara əcdadlarımızın min illər bundan əvvəl başladıkları və bu gün Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında şanlı ordumuzun rəşadətlə başa çatdırdığı igidlik tariximizi öyrətməliyik.

Bədnam qonşularımızdan fərqli olaraq bizə nə saxta tarix, nə də ki, saxta mədəniyyət lazımdır. Bizim tariximiz göz qabağında- mavi səma altında olub, Qobustan qayalarından başlanır. Mədəniyyətimiz də hardasa bu nəhəng daşlar üzərində əcdadlarımızın çəkdikləri rəsmlərdən başlanır. Bizə uydurulmuş tarix və saxta mədəniyyət lazım deyil, təkcə min illik rəsmlərimiz və xalçalarımız deyil, elə Natəvanın bədii tikmələrə vurduğu rəngarəng naxışlar da kifayət edər ki, sübut edək ki, nə qədər möhtəşəm mədəni irsimiz var! Tarixi abidələri sökmək və ya “erməniləşdirmək”, min illər milli mətbəximizi təmsil etmiş “Küftə”, “Dolma”, ”Xəngəl”, ”Kabab”, ”Plov” kimi milli xörəklərimizi utanmadan öz adlarına yazmaq istəyən bu ləyaqətsiz insanlar milli naxışlarımıza da yeri gəldikcə sahib çıxmaq istəyirlər.

Əslində milli mənsubiyyəti hələ də dəqiq məlum olmayan ermənilər təkcə yuxularında gördükləri “dənizdən- dənizə ermənistan” xülyaları ilə yaşayırlar. Bədbəxçilik o həddə çatıb ki, dünyanın istənilən yerində olan çox qədim hər nə varsa, utanmadan ermənilərə məxsus olduqlarını iddia edirlər.

Otuz il ərzində işğal altında saxladıkları Azərbaycan torpaqlarındakı gözə görünə bilən hər şeyi məhv edən ermənilər təkcə tarixi izləri məhv etməklə kifayətlənmir, mədəniyyətimizə aid incilərə də sahib çıxmaq istəyirdilər. Hər kəsin xatirindədir ki, neçə illərdir ermənilər “Sarı gəlin” adlı xalq mahnımıza sahib çıxmağa can atırlar. Sual olunur-niyə məhz “Sarı gəlin”?... On mindən çox bəstə və ya yaxud mahnının içindən “Sarı Gəlin”in seçilməsi təsadüfdürmü? Əsla yox! ...

Məsələ burasındadır ki, Atəşpərəstlərə məxsus bu qədim mahnı tarixi nöqtəyi-nəzərdən dünyanın ən qədim bəstələrindən biridir. Günəşi, atəşi, odu özləri üçün İlahi bilib müqəddəs hesab edən atəşpərəstlərin mahnıda ifadə olunan sadə, lakin elmi cəhətdən olduqca dəyərli fikirləri mahnıya məxsus xalqın da o dövr üçün olduqca böyük inkişafına dəlalət edir. ”Saçın ucun burmazlar. Səni mənə verməzlər, Sarı gəlin” cümlələri adi şeir cümlələri deyil. Mahnıdakı Sarı Gəlin Günəş kimi başa düşülür, onu heç kimə vermirlər, o alınıb-satılmır. Onun hörüklərini burub yığmaq mümkün deyil, çünki o, adi hörük deyil, Günəş şüalarıdır. Qədim dövrlərdən bəri olduqca az sayda mahnı və bəstədə elmi fikirlər bu dərəcədə gözəl ifadə

olunub. Əgər onlardan ən qədimi “Sarı gəlin”dirsə ona da “sahib çıxmaq” lazım gəlir. Çünki bu “dünyanın ən qədim xalqı” kimi uydurma bir fikrin təsdiqi üçün göydən düşmə arqumentdir. Mahnı ən qədim mahnıdırsa, deməli onun sahibi olan xalq da ən qədim xalqdır.

Hər bir ziyalımızın xalqımızın mədəni irsini bilməsi və yeri gəldikcə təbliğ etməsi çox vacib məsələlərdən biridir. Şuşanın “Mədəniyyət paytaxtı” elan edilməsi bu sahədə hər bir ziyalıya tariximizi, mədəniyyətimizi öyrənmək, daha dərinlən araşdırmaq üçün geniş üfqlər açdı. Götürək, elə Xan qızı Natəvanın şair, rəssam, bədii tikmə ustası, xeyriyyəçi və sair kimi fəaliyyət göstərdiyi sahələri. Çox yox, 150 il öncə bədnam qonşularımızda müxtəlif mədəniyyət və incəsənət sahələrini bu dərəcədə mükəmməl bilən və sevə-sevə yaşadan bircə nəfər belə xanım olubmu?... Yoxdur.

Gəncliyimizə Xan qızı Natəvanın bədii tikmələrini, bu tikmələrin əsasında doğma Azərbaycan dilini, onun unudulmaqda olan bəzi sözlərini, milli adət-ənənələrimizi öyrənməklə rənglər və naxışlar dünyasını, naxışlarda tarixə dönmüş irsimizi öyrənmək tövsiyyə edilir. Kimdir Natəvan?...

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 3 aprel 2012-ci il tarixində poeziyamızın inkişafında müstəsna xidmətləri olmuş Xurşidbanu Natəvanın 180 illiyinin dövlət səviyyəsində qeyd edilməsi məqsədilə imzaladığı Sərəncamda deyilir:

“Xurşidbanu Natəvanın parlaq bədii istedadı malik söz sənətkarı kimi ədəbiyyatımız tarixində özünəməxsus layiqli yeri vardır. Klassik ədəbi ənənələrimizi yaşadan, yüksək humanizm ideyaları, dərin lirizm ifadə edən yaradıcılığı və unikal şəxsiyyəti sayəsində Natəvan dövrün ədəbi mühitinin formalaşmasına mühüm təsir göstərərək xalqımızın mədəni irsinin zənginləşməsinə töhfələr vermiş, dolğun ictimai fəaliyyəti ilə tanınmışdır.”¹

Xurşidbanu Natəvanın cəhalət və nadanlığın hökm sürdüyü bir cəmiyyətdə yaratdığı və 25 il rəhbərlik etdiyi “Məclisi-üns” təkcə Azərbaycan ədəbi mühitini formalaşdırmadı, eyni zamanda onun çəkdiyi rəsmlər və bir-birindən gözəl ilmələri də unudulmaz tariximizə çevrildi.

Natəvan millətini sevən, onun qeydinə qalan vətənpərvər bir ana idi. Xan qızının gördüyü işlər onu təkcə Qarabağda deyil, bütün dünyada məşhur etmişdi. Onun haqqında hələ XIX əsrin ortalarında Azərbaycana səfər edən məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Düma 1858-ci ildə Rusiya və Qafqaza səfərində Azərbaycan torpağına gəldiyini və hələ səfərdən öncə Azərbaycan haqqında bəzi məlumatlara malik olduğunu yazır:

"Nə yaxşı ki, mən Sankt-Peterburqdan Azərbaycana gəldim. Əks halda, mən Dərbənddə dayanacaqdım. Mən hələ Azərbaycana, bu Odlar diyarına gəlməzdən əvvəl onun

¹ <http://www.anl.az/down/meqale/525/2012/avqust/258090.htm>(12.11.2022).

Atəşgahı, onun Qarabağının atçılığı, xalçaçılığı, xüsusilə Natəvan xanımın xeyirxah işləri ilə tanış idim".²

1858-ci ildə xoşbəxt bir təsadüf Bakıda məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Düma ilə Xurşidbanunu rastlaşdırıb. Natəvanın həyat yoldaşı Xasay xanın fransız dilini yaxşı bilməsi onların arasında dostluq yaradıb. Onlar Abşeronda birgə gəzintiyə çıxıb, ayrılarkən bir-birinə qiymətli hədiyyələr təqdim edib. Natəvanın Bakıdan Şıx kəndinə daş yol çəkdirməsi haqqında ilk məlumat da A. Dumanın "Qafqaza səyahət" kitabında öz əksini tapıb. Aleksandr Dumanın "Qafqaz" əsərində Xurşidbanu Natəvan və onun əri Xasay xan Usmiyev barədə xoş sözlər yazılmışdır.

"Aleksandr Düma polismeyster rəisi Piqulevskinin evində Xasay xan Usmiyevlə və onun xanımı Xurşudbanu, qayınanası Bədircahan bəyim və uşaqları ilə tanış olmuş, ilk təəssüratlarını belə ifadə etmişdir: "İki azərbaycanlı qadından biri Qarabağın sonuncu xanı Mehdiqulu xanın arvadı, o biri isə qızı idi. Anaya qırx, qızınaiyirmi yaşdan artıq vermək olmazdı. Hər ikisi milli geyimdə idi. Qız zəngin olan milli geyimdə füsunkar görünürdü.

Üç-dörd yaşlı, eynilə anası kimi geyinmiş balaca qız uşağı iri, qara gözlərini təəccüblə biza zilləyərkən beş-altı yaşında bir oğlan uşağı nənəsinin qucağına sıxılmışdı və təsadüfən, yaxud qeyri-ixtiyari olaraq əli ilə xəncərinin dəstəyindən tutmuşdu.

Tiyəsinin dalı-qabağı - hər iki tərəfi kəsən ülgüc kimi iti, həqiqi bir xəncəri fransız qadını heç vəchlə öz uşağının əlinə verməzdi, ancaq bu, azərbaycanlı qadınının öz uşağına verdiyi bir oyuncaq idi".³

Xasay xan Usmiyevin A.Dümaya yazdığı kiçik bir məktubdan onun xanımı Natəvanın əl qabiliyyətindən necə məmnun olduğunu görürük. *"Bir saat sonra ondan kiçik bir məktub aldım. Fransızca mükəmməl tərtib olunmuş bu kiçik məktubda aşağıdakı sözlər yazılmışdı: "Müsyö, Sizin çox gözəl silahlarınız vardır, odur ki bu kolleksiyanıza nəşə əlavə etməyə cəsarətim çatmadı; ancaq xanımın bir pul kisəsini və iki arxalığı qəbul etmənizi xahiş edir. Pul kisəsinin naxışlarını xanım öz əlləri ilə işləmişdir. İmza: knyaz Xasay Usmiyev".*

Bağışlanmış hədiyyənin sənətkarlıqla işlənməsinə heyran qalan yazıçı onu "ən gözəl hədiyyə" adlandırmışdır. A. Düma hədiyyənin qarşılığında Xan qızına fil sümüyündən hazırlanmış şahmat bağışlamışdır.

² <http://www.anl.az/down/meqale/adalet/2012/oktyabr/267351.htm>(12.11.2022).

³ https://www.academia.edu/84237418/The_XXVIII_International_Scientific_Symposium_Karabakh_is_My_Native_Land_dedicated_to_the_190_anniversary_of_Khurshidbanu_Natavan_30_July_2022_ISBN_978_605_71427_9_5_Amsterdam_Holland(12.11.2022).

Xurşidbanu Natəvanın rəssamlıq irsi də olduqca maraqlıdır. Onun qrafiki əsərləri Azərbaycan təsviri sənətinin inkişaf tarixini özünəməxsus bədii xüsusiyyətlərlə yeniləşdirib. 1886-cı ildə hazırladığı və mütəxəssislərin “Gül dəftəri” adlandırdıqları 227 səhifəlik albomda onun sulu boya və karandaşla çəkdiyi müxtəlif qızılgül, bənövşə, qərənfil, yasəmən, lalə, süsən, həmçinin mənzərə və müxtəlif bitki təsvirləri də var. Onların həm rəngarəng motivləri, həm də dəyişkən rəng çalarları insanda müsbət ovqat oyadır.

Xurşidbanu Natəvanın “Üzüm salxımı”, “Lalə”, “Gül”, “Çiçək”, “Süsən”, “Qərənfil” və s. bu səpgidəki rəsmləri Azərbaycan təsviri sənətində natürmort janrının ilk dəfə tətbiq işartısı olunması baxımından da əhəmiyyətlidir. Xurşidbanu Natəvanın çəkdiyi “Bülbül”, “Bənövşə”, “Gül”, “Qərənfil”, “Pərvanə” və s. təsvirlərinin yanında şeirlərini də yerləşdirməklə ədəbiyyatın təsviri incəsənətlə sintezini yaratmağa nail olub Natəvanın çəkdiyi “Bülbül”, “At”, “Pərvanə” və digər təsvirlərində Qərb rəssamlığına xas ifadə vasitələrindən geniş istifadə etməsi də diqqət çəkəndir. Albomun cildində rəngli saplar və muncuqlarla işlənmiş bəzək elementləri də diqqət çəkir. Cildin bir tərəfində nərgiz, qızılgül və miladi tarixlə “1886-cı il”, o biri tərəfində isə küknar, qovaq, şam ağacı və hicri tarixlə “1304-cü il” sözləri toxunub. Xurşidbanu Natəvan şəhər və dəniz mənzərələrini, ehtimal ki, Bakı və Tiflisə səfərləri zamanı çəkmişdir. Mənzərə janrında çəkilmiş bu əsərlərdə perspektivin və fəza dərinliyinin özünəməxsus tərzdə ifadə olunması da maraqlı haldır. Bu üslubu “Bakı mənzərəsi”, “Dağlara yol”, “Dəniz kənarı”, “Məscidli qala”, “Sahil kənarında körpü” və sair əsərlərində də müşahidə etmək olur. Tiflis şəhərində olarkən çəkdiyi “Metex qalası”, “Şeyx Sənan dağı”, “Narınqala”, “Kür qırağı”, “Müctəhid bağı” və s. mənzərələri bu şəhərin tarixi baxımından da böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Xurşidbanu Natəvanın gözoşayan tikmələri o vaxtlar müxtəlif sərgilərdə də uğurla nümayiş etdirilib. 1882-ci ildə keçirilən Ümumrusiya sərgisinin Qafqaz şöbəsində

göstərilən sənət nümunələri arasında onun mahud üzərində qızıl-gümüş saplarla toxuduğu tikməsi tamaşaçılar tərəfindən olduqca maraqla qarşılıb.

Tarix Muzeyinin Etnoqrafiya fondunda mühafizə edilən güləbətın sapla tikdiyi yaxalıq, başmaq, öz dövrü üçün yeni olan "xaç" tikmə üsulu ilə bəzədiyi xurcun, qazantutan və s. Xurşidbanunun bu sənət sahəsindəki yüksək istedadından soraq verir.

Muzeydəki materiallar Xurşidbanu Natəvanı bizə dövrünün bacarıqlı modelyeri kimi də tanıdır. Avropa üslubunda hazırladığı köynək Natəvanın yeganə əl işi deyil. Geyimin tikmə texnologiyası müəllifin yüksək zövqə malik olmasından xəbər verir. Xan qızının şəxsi geyimləri də onun yüksək zövq sahibi olduğunu sübut edir.⁴

Muzeydə qorunan onlarla nimtənə içərisində Natəvana məxsus olanlar digər nümunələrdən fərqlənir. Onun rəssamlıq qabiliyyəti bu əl işlərində də özünü göstərir. Xara parçadan tikilmiş nimtənənin yaxası zanbaq, qolları yelpazə biçimlidir. Nimtənənin astarının parçanın yerliyinin rənginə uyğun seçilməsi geyimin estetik gözəlliyini daha da artırır. Burada saxlanılan arxalıqlarda dövrünə görə qeyri-adi biçim üsullarının olduğunu da görürük. Bu gözəl əl işləri ilə Xurşidbanu Natəvan geyim mədəniyyətimizə yeniliklər gətirmişdir. Həmçinin muzeydəki xurcun, quranqabı, bəzəkli başmaq, yaxalıq, tənəkə kisəsi, süfrə, məfrəş və sairə də bizə Xurşidbanu Natəvandan qalan dəyərli yadigarlardır.

Etnoqrafiya fondunda saxlanılan Natəvanın əl işlərindən ibarət tikmə nümunələri, "Tənəkə kisəsi", "Taxça pərdələri", "Tuman", "Nimtənə" və "Başmaq" kimi tikmələr gənclərimizdə

⁴ [http://azhistorymuseum.gov.az/az/news/4021\(12.11.2022\)](http://azhistorymuseum.gov.az/az/news/4021(12.11.2022)).

dekorativ tətbiqi incəsənətə böyük maraq yaradır və bu adlar həm də unudulmaqda olan müxtəlif incəsənət sahəsinə aid sözləri dilimizə yenidən qaytarır.

“*Tənbəki kisəsi*” Bu söz dilimizdə artıq unudulmaq üzrədir. “Tənbəki kisəsi” hazırlamaq dekorativ bəzək nümunəsi kimi əsrlər boyu qız-gəlinlərimizin sevimli məşğuliyyəti olmuşdur. Dekorativ bəzək nümunəsi kimi geniş çeşiddə nümunələri olan “Tənbəki kisəsi” ər evinə gəlin köçən qızların əsas cehiz atributlarından biri olmuşdur. Onların hazırlanmasında Güləbətin və təkəlduz tikmə üsullarından istifadə olunmuşdur.

“*Taxça pərdələr*” Bu söz dilimizdə artıq unudulmaq üzrədir. “Taxça pərdələr” yaşayış evlərinin daxili interyerinə xüsusi önəm verir. Təsviri və tətbiqi sənəti özündə birləşdirən “Taxça pərdələr” geniş xalq kütlələrinin məişətini zənginləşdirən milli və olduqca maraqlı sənət nümunəsidir. “*Tuman*” Azərbaycan qadınının üst geyim növü. “Tuman” insanların maddi durumundan asılı olaraq qanovuz, darayı, tirmə və başqa parçalardan hazırlanırdı. Parçanın növü və rəngi seçilərkən hökmən qadının yaş amili nəzərə alınırdı. Yaşlı qadınlar tünd və berrəng, gənc qız və gəlinlər isə rəngli, güllü parçalardan hazırlanan tumanlara üstünlük verirdilər. “*Nimtənə*” Bu söz dilimizdə artıq unudulmaq üzrədir. “Nimtənə” ənənəvi qadın geyim nümunəsi olub yun parçadan hazırlanır.

XIX-XX əsrlər Azərbaycan qadınlarının istifadə etdiyi gündəlik geyim nümunəsidir. Nimtənənin qolları və ətəyinin kənarına güləbətin və digər tikməli baftalar əlavə edilir. “*Başmaq*” XIX əsr üçün xarakterik qadın ayaq geyim növü. O vaxtlar ailənin iqtisadi durumuna müvafiq olaraq bir-birindən seçilirdi. Bəzi ailələrdə başmağın daban hissəsinə gümüş və ya qızıldan kəsilən lövhələr əlavə edilir, ətrafına bəzəkli naxışlar salınırdı. Başmağın pəncə hissəsi qalın mahud və ya məxmər parçadan hazırlanırdı. Pəncə hissənin üzəri güləbətin tikmə ilə də bəzədilirdi. Bakı, Şamaxı, Şuşa, Gəncə, Şəki və Ordubad kimi iri sənətkarlıq mərkəzlərinə başmaq hazırlayan ustalar çox məşhur idilər.⁵

Hər naxışı bir tarixə çevrilən ilmələr təkcə unudulmaqda olan bəzi sözləri yenidən dilimizə gətirməyəcək, onlar həm də gələcək nəsillərə keçmişimizi öyrənməkdə olduqca gərəkli vasitə olacaqdır.

⁵[https://www.academia.edu/38701159/AMEA_X%C9%99b%C9%99r%C9%99r_%C4%B0ctimai_Elml%C9%99r_Seriyas%C4%B1_4_2015\(12.11.2022\)](https://www.academia.edu/38701159/AMEA_X%C9%99b%C9%99r%C9%99r_%C4%B0ctimai_Elml%C9%99r_Seriyas%C4%B1_4_2015(12.11.2022)).

Ədəbiyyat

Xurşidbanu Natəvanın 180 illiyinin dövlət səviyyəsində qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı. Bakı, 3 aprel 2012-ci il.

Bəylər Məmmədov, " Xurşidbanu Natəvan", Bakı, 2010.

<http://www.anl.az/down/meqale/525/2012/avqust/258090.htm>(12.11.2022).

<http://www.anl.az/down/meqale/adalet/2012/oktyabr/267351.htm>(12.11.2022).

https://www.academia.edu/84237418/The_XXVIII_International_Scientific_Symposium_Karabakh_is_My_Native_Land_dedicated_to_the_190_anniversary_of_Khurshidbanu_Natavan_30_July_2022_ISBN_978_605_71427_9_5_Amsterdam_Holland(12.11.2022).

<http://azhistorymuseum.gov.az/az/news/4021>(12.11.2022).

https://www.academia.edu/38701159/AMEA_X%C9%99b%C9%99r%C9%99r_%C4%B0ctimai_Elml%C9%99r_Seriyas%C4%B1_4_2015(12.11.2022).

Şuşa Öz Tarixi Simasını Bərpa Edir

*Minayə Orucova**

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra cərəyan edən proseslər Azərbaycanın haqlı olduğunu bütün dünyaya sübut etdi. Vətən müharibəsi dövründə ölkəmizə qarşı səsləndirilən ittihamların əsassızlığı təsdiqləndi. Azərbaycanın diplomatik uğurlarının miqyası daha geniş vüsət aldı. Azərbaycan 44 gündə 30 ilin işğalına, ədalətsizliyə, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə,

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi,
minayeorucuova@gmail.com

ikili standartlara əsaslanan yanaşmaya son qoymaqla öz gücünü işğalçı Ermənistanı və ona havadarlıq edən dövlətlərə göstərdi.

Azərbaycan postmünaqişə dövründə Moskva, Soçi və Brüssel görüşləri ilə diktə edən tərəf olduğunu, istər Ermənistanın, istərsə də dünya güclərinin reallıqlarla barışmaq məcburiyyətini sübut etdi. Ermənistan baş nazirinin Soçi və Brüssel görüşlərində irəli sürülən təkliflərə razılığı artıq çıxış yolunun olmadığını ortaya qoydu.

Bu gün işğaldan azad edilmiş ərazilərimiz quruculuq meydanını xatırladır.

Ali Baş Komandan İ. Əliyev çıxışında söylədiyi kimi:

“Düşmən orada bir daşı daş üstə qoymayıb, bir bina tikməyib. Özləri üçün bir neçə villa tikdirib. Villanın biri o xunta başçısına, biri isə deyilənə görə, Ermənistan rəhbərliyində təmsil olunan zəngin, rüşvətخور məmura məxsusdur. Mənfur düşmən 28 il ərzində orada ondan başqa bir dənə də bina tikməyib. Yollar bərpad, binalar dağılmış, hər tərəf xozanlıq, zir-zibil, çirkin köşklər. Olan-qalanı da dağıdıblar. Bir daşı daş üstə qoymayıblar, ancaq istismar ediblər. Bundan sonra gəlib deyirlər ki, Şuşa erməni şəhəridir, onun adını da dəyişdirməyə cəhd ediblər. Ona görə infrastruktur layihələrinin icrası, əlbəttə ki, birinci məsələdir”.¹

2021-ci ildə ölkə Prezidentinin regionlara 47 səfəri olub ki, onların 32-si işğaldan azad edilmiş ərazilərimizədir. Dövlət başçısının vurğuladığı kimi, dünya müharibələrinin tarixində müharibələrdən sonra bu sürətlə heç bir yerdə quruculuq-bərpa işləri aparılmayıb. Əsas vəzifəmiz keçmiş köçkünləri tezliklə dədə-baba torpaqlarına qaytarmaqdır.

¹[https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/shushanin-berpasi-daim-menim-nezaretimde-olacaq-veyax\(10.10.2022\)](https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/shushanin-berpasi-daim-menim-nezaretimde-olacaq-veyax(10.10.2022)).

Böyük qürur hissi ilə qeyd edirik ki, 2022-ci ili “Şuşa İli” elan edilmişdir. Dövlət başçısının bir ildə işğaldan azad edilmiş ərazilərə etdiyi 32 səfərinin 7-si Şuşaya olub. Bu artıq Qarabağın tacı, Azərbaycanın döyünən ürəyi Şuşamızın hər birimiz üçün önəmini açıqlayır. Şuşa bir ildə biri-birindən əhəmiyyətli hadisələrə, tarixi günlərə şahidlik etdi. Ən əsası “Xarıbülbül” musiqi festivalı, Vaqif Poeziya günlərinin keçirilməsi ənənəsi bərpa edildi. Şuşanın Cıdır düzündən səslənən Azərbaycan muğamı bütün dünyaya səs saldı. Möhtərəm Prezidentimiz ad günündə Şuşaya səfəri zamanı “Şuşa hər birimizi özünə çəkir” söylədi. Dövlət başçısının bu il Şuşa şəhərinin 270 illiyini nəzərə alaraq və mədəniyyət paytaxtımızın bərpasını sürətləndirmək məqsədilə 2022-ci ili “Şuşa İli” elan etməsi harada yaşamasından asılı olmayaraq bütün azərbaycanlıları daha da qürurlandırdı. “Şuşa İli” bir daha təsdiqləyir ki, 28 il əsarətdə olsa da heç zaman sınımayan, milli kimliyimizi, qürurumuzu qoruyan Şuşamızda əbədi olacağıq.²

İ. Əliyev: “Biz Şuşanı dünyanın ən gözəl şəhərlərindən birinə çevirməliyik və çevirəcəyik. Mən bu sözü vermişəm və bu sözümü də icra edəcəyəm. Necə ki, əvvəlki dövrlərdə demişdim biz heç vaxt Azərbaycan torpağında ikinci erməni dövlətinin yaranmasına imkan verməyəcəyik və vermədik. Demişdim ki, Azərbaycan bayrağı Şuşada qaldırılacaq və qaldırıldı. Demişdim ki, Şuşasız qələbəmiz yarımçıq olacaq ...Biz Ermənistan tərəfindən qurulmuş istehkamları yararaq cənub istiqamətindən işğal edilmiş torpaqlara daxil olduq, onları azad etdik və müxtəlif istiqamətlər üzrə əks-hücum keçdik. Bunun nəticəsində Cəbrayıl, Füzuli,

²[https://president.az/az/articles/view/55197\(10.10.2022\)](https://president.az/az/articles/view/55197(10.10.2022)).

Hadrut, Xocavənd rayonlarının bir hissəsini, Murovdağ yüksəkliyini, Kəlbəcər rayonunun bir hissəsini, Zəngilan, Qubadlı, Laçın rayonlarının cənub hissəsini və Şuşa şəhərini azad etdik. Hədəfimiz Qarabağın tacı olan Şuşa idi və noyabrın 8-də Azərbaycan bayrağı Şuşada qaldırıldı. Ondan sonra düşmən diz çökdü, təslim oldu, ağ bayraq qaldırdı. Biz Kəlbəcər, Laçın, Ağdam rayonlarını bir güllə atmadan geri götürdük. Bizim hədəfimiz Şuşa idi, zəfərimiz də Şuşa oldu. Şuşanın azad olunması günü Zəfər günü elan edildi.”³

Qarabağın tacı olan Şuşa xalqımız üçün müqəddəs və əziz məkandır. Şuşa sevgisi hər bir azərbaycanlının mənəvi varlığının ayrılmaz parçasıdır. Təməli 1752-ci ildə Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən qoyulan və bu il 270 illiyi qeyd olunacaq Şuşa şəhəri zəngin inkişaf yolu keçmiş, Azərbaycanın və bütün Cənubi Qafqazın mədəni və ictimai-siyasi həyatında müstəsna rol oynamışdır. Şuşa böyük şəxsiyyətləri ilə ədəbi, mədəni, elmi və ictimai fikir salnaməmizə əlamətdar səhifələr yazıb. Ermənistanın kapitulyasiyasına yol açan Şuşa qalibiyyəti xalqımızın qəhrəmanlıq ruhunun təntənəsinə çevrilərək tariximizə Zəfər Günü kimi həkk olundu.

Prezident İlham Əliyevin məhz zəfər və quruculuq ili olan 2021-ci ilin ardınca 2022-ci ilin “Şuşa İli” elan edilməsi haqqında Sərəncamı bir dahadövlət başçısının qətiyyətinin və uzaqgörənliyinin nəticəsidir. Belə bir Sərəncam, əslində, Azərbaycanın tarixən mədəniyyət paytaxtı olan Şuşanın beynəlxalq aləmdə tanınması baxımından olduqca önəmlidir.

Şuşanın Azərbaycan xalqının qan yaddaşında, milli, mənəvi və mədəni düşüncəsində xüsusi yeri var. Şuşa, həmçinin Azərbaycan xalqının mədəniyyət beşiyi, Qarabağın gözüdür. Ulu öndər Heydər Əliyevin dediyi kimi: “*Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız Azərbaycan yoxdur*”. Azərbaycanda Şuşa kimi ikinci bir şəhər yoxdur ki, hamını eyni dərəcədə özünə çəksin və insanların milli ruhuna və milli heysiyyətinə təsir edə bilsin. Buna görə də Şuşanın təməlinin qoyulmasının 270 illiyi münasibətilə möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin 2022-ci ili “Şuşa İli” elan etməsi ölkə vətəndaşlarının ürəyincə oldu. İlk növbədə məqsəd Qarabağın tarixini dünya ictimaiyyətinə yeni çalarlarla çatdırmaqdır. Prezidentin bu qərarı tarixi, siyasi və mənəvi baxımdan mühüm əhəmiyyətə İllərində bütün qurumlar- dövlət, özəl, qeyri-hökumət təşkilatları, media institutları Şuşa şəhərinin Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən əsasının qoyulmasının 270 illik yubileyini təntənəli şəkildə qeyd ediləcək. Bu tədbirlərin hər birində Şuşanın yaranması, onun paytaxt və əsas şəhər olaraq Qarabağın və bütövlükdə

³[https://president.az/az/articles/view/55197\(10.10.2022\)](https://president.az/az/articles/view/55197(10.10.2022)).

Azərbaycanın iqtisadi, mədəni həyatında oynadığı rol, Azərbaycan Ordusunun şəhəri işğaldan azad edərkən göstərdiyi misilsiz qəhrəmanlıq və digər vacib məsələlər haqqında ətraflı məlumat veriləcək.

Şuşa haqqında yeni-yeni kitablar və nəşrlər çap olunacaq, filmlər çəkiləcəkdir. Hazırkı postmünaqişə dövründə bu məlumatların yayılması bir tərəfdən Qarabağın əsl sahibinin kim olduğunu dünya ictimaiyyətinə bir daha təqdim edəcək, digər tərəfdən, uzun illər tarixi saxtalaşdırmağa cəhd edən erməniləri və onların yalanlarını əyani faktlarla ifşa edəcəkdir.

Zəfərimizdən dərhal sonra işğaldan azad edilmiş ərazilərdə, o cümlədən Şuşada böyük quruculuq işlərinə start verildi. Prezident İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın birbaşa nəzarəti altında həyata keçirilən nəhəng quruculuq işləri sürətlə davam edir.

Azərbaycanda 2022-ci ilin Prezident İlham Əliyev tərəfindən “Şuşa İli” elan edilməsi dünya mədəniyyətinə, eləcə də regional təhlükəsizliyə, eyni zamanda sülhə səslənən növbəti çağırışıdır. 17 məscid, 6 karvansara, 3 türbə, 2 mədrəsə, bir neçə kilsə və monastr, 2 qəsr və 72 mühüm sənət və tarixi abidələrdən ibarət bütün məkan adları azərbaycanlıların adı ilə bağlı, əhalisi yarandığı dövrdən etibarən ancaq azərbaycanlılardan ibarət olan və dövlətimizin böyük səyi nəticəsində 24 oktyabr 2001-ci ildə UNESCO-nun Təcili Qorunmaya Ehtiyacı olan Maddi-

Mədəni İrsin İlk siyahısına daxil edilmiş tarixi-memarlıq qoruğuna sahib olan Şuşa şəhəri heçdə təsadüfi deyil ki, 44 günlük İkinci Qarabağ-Vətən Müharibəsinin tamamlanması günü öz dirçəlişinə mədəniyyət paytaxtı kimi başlamışdır.

Noyabrın 7-də Şuşada Radio-Televiziya Yayım Stansiyasının təməlqoyma mərasimi də əlamətdar hadisə idi.Vətən müharibəsində əldə olunmuş qələbədən sonra Şuşa Radio-Televiziya Yayım Stansiyasında ötən il dekabrın 31-dən radio-televiziya yayımlarının təşkili müvəqqəti bərpa edilib. Belə ki, stansiyadan yayımlanan 11 televiziya proqramının Şuşa, Xankəndi şəhərlərində və Xocalı, Ağdam, Bərdə rayonlarında, eləcə də ətraf yaşayış məntəqələrində yayımı təmin olunub. Layihəyə əsasən tikiləcək 130 metrlik metal qüllənin və texniki binanın inşası Azərbaycanın telekommunikasiya sisteminin inkişaf etdiyi ölkələrdən birinə çevrildiyinin daha bir sübutudur.⁴ 2022-ci ili Qarabağa qayıdışın önəmli mərhələsinin başlanğıc ili kimi də qəbul edə bilərik. Şuşanın qısa müddətdə bərpası və məskunlaşdırılması Qarabağın təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi baxımından çox önəmlidir. Ölkəmizin gücünün və qüdrətinin göstəricisi olaraq Şuşanın tezliklə dirçəldilməsi və məskunlaşdırılması ermənilərin yaşadıkları ətraf kəndlərə, xüsusilə bir addımlıqda olan Xankəndinə hərtərəfli təsir edəcək, bu ərazilərin Azərbaycanın sosial, iqtisadi və hüquqi məkanına uyğunlaşdırılmasına yardımçı olacaq. Azərbaycan və Türkiyə Prezidentlərinin imzaladıqları “Şuşa Bəyannaməsi”ndə əks olunan bir sıra müddəaların, xüsusilə Şuşada Türkiyənin Baş Konsulluğunun açılmasının icrası sürətlənə bilər ki, bu da öz növbəsində bölgənin təhlükəsizliyinə əlavə dividendlər gətirəcəkdir. Bir sözlə, Müzəffər Ali Baş Komandanın 2022-ci ilin “Şuşa İli” elan edilməsi haqqında Sərəncamı İkinci Qarabağ müharibəsində əldə etdiyimiz tarixi Qələbəni iqtisadi, siyasi və diplomatiya müstəvisində daha da möhkəmləndirməyə xidmət edir.

Ədəbiyyatlar

[https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/shushanin-berpasi-daim-menim-nezaretimde-olacaq-ve-yax\(10.10.2022\)](https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/shushanin-berpasi-daim-menim-nezaretimde-olacaq-ve-yax(10.10.2022))

[https://president.az/az/articles/view/55197\(10.10.2022\)](https://president.az/az/articles/view/55197(10.10.2022)).

[https://president.az/az/articles/view/55197\(10.10.2022\)](https://president.az/az/articles/view/55197(10.10.2022)).

[https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/89378\(10.10.2022\)](https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/89378(10.10.2022)).

⁴[https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/89378\(10.10.2022\)](https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/89378(10.10.2022)).

“Xarıbülbul” Şuşanın Rəmzidir
Azərbaycan Florasının Nadir Bitkisi Xarı Bülbul
Qarabağın Maddi İrsi Kimi...

Vüsalə Sadıqova*

“Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız isə ümumiyyətlə Azərbaycan yoxdur”. Ümummilli lider Heydər Əliyev Şuşanın ölkəmiz üçün dəyərini bu sözlərlə ifadə etmişdi. Mədəniyyətimizin beşiyi olan Şuşa Azərbaycan tarixinə qızıl hərflərlə yazılıb. Şərq ölkələrinin mədəniyyət mərkəzlərindən olan, milli memarlıq üslubu ilə seçilən, incəsənətimizə bəxş etdiyi tarixi şəxsiyyətləri yetişdirən, muğamımızın beşiyi sayılan Azərbaycanın dilbər guşəsi Şuşa şərqlilərə məxsus arxitekturası ilə fərqlənir. Azərbaycanın alınmaz qalası, mədəniyyət məbədi olan bu qədim şəhər özü boyda tarixi abidədir.

Şuşa 1992-ci il mayın 8-də erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş, 28 il sonra- 8 noyabr 2020-ci il tarixində Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin əks-hücum əməliyyatı nəticəsində yenidən düşmən tapdağından azad edilmişdir. Bu sevinci bizə yaşadan

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi, vusala.sadqova@bk.ru

əsgərlərimizə minnətdarıq. Qarabağın tarixi qədim zamanlara söykənir. Bu tarixi yağı düşmən nə qədər məhv etməyə çalışsa da, bacara bilmədi.

Şuşa dağlarında “Xarıbülbul” adlanan qeyri-adi bir gül yetişir ki, dillərə dastan, əfsanə olan xarıbülbul gülü Şuşanın rəmzi, təbətın möcüzəsidir. Xarıbülbul yalnız Şuşa məhəbbətindən cücərir. Bu bitkinin əsas məskəni Şuşanın Cıdır düzüdür. Bugül Şuşanın milli simvoludur. Xarıbülbul sanki gülün üzərinə qonmuş bülbulü xatırladır. “Xar” sözü tikan mənasını verir, yəni xarıbülbulün hərfi mənası “tikanlı bülbul” deməkdir. Şuşa dağlarında bitən bu bitkinin digər adı isə Qafqaz Qaş səhləbidir. Bülbulün bağırının altındakı gül al-qırmızı rəngə boyanıb. Xarıbülbul haqqında bir çox rəvayətlər mövcuddur. Bununla bağlı xalq mahnısı elə o vaxtdan yaranıb, həmin ovqata köklənib.

Vətən bağı al-əlvandır,
Yox içində “Xarıbülbul”
Ömür sürməli dövrandır,
Səsin gəlsin, barı bülbul.¹

Dünyanın hec bir yerində rast gəlinməyən xarıbülbul təbətın ən böyük möcüzələrindən biridir. Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində yaşayan əhali bu gülə hər zaman xüsusi münasibət bəsləyib. Xarıbülbulün təsvirinə Azərbaycan xalçalarında rast gəlmək mümkündür.

“Xarıbülbul” təbiətə verdiyi gözəlliyi ilə yanaşı müalicə əhəmiyyətli bitkidir. “Xarıbülbul” dən xalq təbabətində müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində də geniş istifadə edilir.

Tarix boyu Qarabağa qonaq gələnlər hər zaman xarıbülbulü seyrə çıxıb. Qarabağda bu gülün şöhrəti o qədər səs salıb ki, hətta onun şəninə müsabiqələr keçirilib, festivallar təşkil edilib. Qeyd edək ki, “Xarıbülbul” Beynəlxalq festivalı məşhur xanəndə Seyid Şuşınskinin 100 illik yubileyi ilə əlaqədar 1989-cu ildən keçirilməyə başlayıb. Festival hər il may ayında

¹[https://www.youtube.com/watch?v=DjsTDrVariM\(10.10.2022\)](https://www.youtube.com/watch?v=DjsTDrVariM(10.10.2022)).

Yaponiya, ABŞ, Türkiyə,Almaniya, İsrail, İtaliya, İspaniya, Avstriya, Əfqanıstan, SSRİ ölkələrinin iştirakı ilə keçirilib və təkcə Azərbaycanda deyil, bütün dünyada ən vacib mədəniyyət tədbirlərindən biri hesab olunurdu.

Bu günlərdə Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin Şuşa şəhərini ölkənin Mədəniyyət paytaxtı elan etməsi, Vaqif Poesiya günləri və “Xarıbülbül” festivalını yenidən bərpa etməsi ölkənin mədəni həyatında əlamətdar hadisələrdən biridir. 2021 –ci ilin yanvarında Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev Şuşada Xarıbülbül festivalının dirçəldilməsinin zəruriliyini xatırlatmış və bu folklor festivalının ənənəsinin yaxın vaxtlarda yenidən yaradılmasının zəruriliyini qeyd etmişdir. “Xarıbülbül” festivalı 2021 –ci il mayın 12-si və 13-də Heydər Əliyev fondunun təşkilatçılığı ilə Cıdır düzündə baş tutmuşdur.²

Xarı Bülbülün əzəməti, məğrurluğu, haqsızlığa qarşı əyilməz duruşu onu əfsanədən qələbə simvoluna çevirməyə başladı.2020- ci il sentyabrın 27-dən noyabrın 10-a qədər davam edən İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə həyatını itirən şəhidlərin xatirəsinin anılmasında xarıbülbül nişanəsi müharibənin simvoluna çevrildi. Mədəniyyətdə, incəsənətdə və ədəbiyyatda “xarıbülbül” ifadəsi həmişə Qarabağın rəmzi kimi mənalandırılıb. Bu gün isə “xarıbülbül” daha çox İkinci Qarabağ müharibəsində şəhid olan əsgərlərin xatirəsinin, həmçinin Azərbaycan Ordusunun zəfər simvolu kimi tanınır.

İndi Qarabağımız kimi xarıbülbülümüz də azadlıqdadır. Qürbət cənnət olsa da, Vətən ola bilməz. Bu, özünü zaman-zaman təsdiq etmiş həqiqətdir. Bütün canlılar qəriblikdə sıxılır, darıxır. Yaradılış hər zaman Vətən havasına möhtacdır. Doğma torpaqdan havalanan bir əsim yel də onların dərдинə dərman ola bilər. Biz inanırıq ki, Qarabağ həsrətli Xarıbülbül Azərbaycan

² [https://president.az/az/articles/view/51478\(12.12.2022\)](https://president.az/az/articles/view/51478(12.12.2022)).

Ordusunun qələbəsi nəticəsində illər sonra yenidən ruhlanacaq, çiçəklənməyə başlayacaq və öz nəfəsi ilə doğma torpaqlarımızı isidəcəkdir!

Ədəbiyyatlar

<https://www.youtube.com/watch?v=DjsTDrVariM>(10.10.2022).

<https://president.az/az/articles/view/51478>(12.12.2022).

Şuşa Fatehi Mixaylo

*Türkan Hüseynova **

Vətən mənə oğul desə nə dərdim.

Mamır olub qayasında bitərdim. M.Araz.(1)

Hər bir insanın qiyməti onun vətənə, millətə, insanlığa xidmətindədir. Vətənpərvərlik hissi hələ lap kiçik yaşlarından ailədə, bağçada, məktəbdə formalaşır. Bu hiss əlimizə qələm alıb yazmağa başladığımız, öyrəndiyimiz ana, vətən kəlməsindən boy atır. Müqəddəs vətən sevgisi insanları fədakarlıq etməyə, özünü odun-alovun içərisinə atmağa sövq edir. Azərbaycan qəhrəmanlar yurdu, igidlər məskənidir. Bu torpaq Babəklərin, Cavanşirlərin, Koroğluların vətənidir. Qarabağ savaşı bir daha göstərdi ki, Azərbaycan igidlər diyarıdır. Vətən uğrunda,

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin müəllimi,
turkanhuseynova84@gmail.com

Qarabağın tacı Şuşa uğrunda mübarizəyə qalxan, zəfər tarixini yazan belə cəsur oğullardan biri Mixaylo ləqəbli Mehti Yalçın oğlu Şıxəliyevdir. Mehti 1996-cı il 16 fevralda Hacıqabul rayonunun Meyniman kəndində doğulub. O 2014-2016-cı illərdə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin sıralarında müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olub. 2016-cı ilin 2-5 aprelində baş verən Aprel döyüşlərində savaşıb. 2016-cı ildən isə müddətdən artıq həqiqi hərbi xidmət qulluqçusu olub. Mehti 44 günlük Vətən müharibəsinin cəsur qəhrəmanı, Qarabağın tacı olan Şuşa uğrunda döyüşlərdə igidliklə vuruşan, mərd oğullarımızdandır.

Zirvəyə gedən yol vətənə sevgidən başlanır. Bu yol ancaq Vətəni, torpağı, milləti canından çox sevməkdən keçir. Mehti kimi cəsur oğullar sevgi ilə adlarını vətənimizin, dövlətimizin tarixinə qızıl hərflərlə yazmaq şərəfinə nail oldular. Beləcə, 30 il səbr edən Azərbaycan xalqının dözümlü 27 sentyabr, 2020-ci il sabahı daşdı. Vətənin dar günündə 26 yaşlı Mehti azğın düşmən tərəfindən zəbt edilmiş torpaqlarımız uğrunda döyüşlərə atıldı. Əsgər olmağın, şərəf işi olduğunu, vətən uğrunda can verməyin səadətini anlayan Mehti düşməndən fərqli olaraq niyə və nəyin uğrunda mübarizə apardığını bilirdi. O, öz müqəddəs vətən torpaqları uğrunda savaşırdı. Öz halal dədə -baba yurdunu, müqəddəs vətən torpağını yağdı düşməndən xilas etmək uğrunda silaha sarıldı. Bu yolda şəhid olmağı özünə şərəf saydı. Şuşanın düşmən işğalından azad edilməsi ən mühüm tarixi hadisə və böyük hərbi qələbə oldu. Şuşa döyüşündə qəhrəman oğullar sıldırım dağlardan, meşələrdən, cığırlardan keçərək torpaqları qarış-qarış azad edərək xalqımıza misilsiz qələbə qazandırdılar. Ali Baş Komandan İlham Əliyev nitqində dəfələrlə söyləmişdi :

... *“Bu yeni nəsil müharibə üsuludur hansı ki, planlaşdırma, texniki təchizat, texnologiyaların tətbiqi, əməliyyatların düzgün planlaşdırılması və həyata keçirilməsi, hərbiçilərimizin qabiliyyəti və mənəvi ruh birləşir, vəhdət təşkil edir. Ancaq mən bunu artıq bir neçə dəfə demişəm bu qələbəni qazanan bizim texniki vasitələr yox, əsgər və zabitlərimizdir. Onlar torpağımızı düşməndən qarış-qarış, azad edə-edə bu qələbəni, bu zəfəri xalqımıza nəsis etdilər. Ona görə də bu qələbənin birinci qəhrəmanı Azərbaycan əsgəridir, Azərbaycan zabitidir və hər kəs bunu bilməlidir.”*¹

Dünya hərbi tarixində Şuşanın azad olunması xüsusi yer tutur. Bu zəfəri Azərbaycana vətən uğrunda ölümə gedən, ölümdən doğulan, ən uca zirvə olan Şəhidlik zirvəsinə ucalan Şuşa fəthi Mixaylo - Mehti kimi igid oğullar qazandırdı. Düşmənlərin “mücüzə”, “sehr” adlandırdığı Şuşa döyüşü Azərbaycan oğullarının Şuşaya necə gedib çıxıdqlarını hələ də dərk etməməsi şübhəsiz ki, Mehti kimi oğulların misilsiz qəhrəmanlığının nəticəsi idi. Bu tarixə yeni

¹ <http://qazax-ih.gov.az/az/news/3499.html>(15.11.2022).

bir zəfər tarixini yazan türk oğlunun dastanıdır. Bu bir əbədiyyət nəğməsidir. Yeddi noyabr tarixində Şuşada ilk azan səsi oxundu. Uca tanrıya yüksələn bu müqəddəs səsin gücü şir ürəkli qəhrəmanımız Mehtini düşməne qarşı daha güclü, daha əzmlı olmağa səslədi. Bu müqəddəs səs “Vətən səni çağırır, – Mehti! ”-deyirdi. Bu səsin çağırışı Mehtini 30 illik bir həsrətə son qoymağa çağırırdı.

30 ildir ki, onu yağı düşmənin əsarətindən, tapdağından xilas edəcək qəhrəman oğlunun yolunu gözləyən müqəddəs Vətən torpağı çağırırdı. Bu səs Mehtini : “Necə dözək bu dərdə ?... Düşmən gəzir Şuşada “– deyə vətənin harayına səsləyirdi. Bu səs Şuşa fatehi ermənilərin qorxulu rəyası “Mixaylo” nu mənfur düşməndən qisas almağa səsləyirdi. Mehti doğma vətəni-Şuşanı sıldırım qayalardan aşaraq, cırmaq-cırmaq, axan qanıyla alırdı. Təsadüfi deyil ki, dünya hərbi mərkəzləri XXI -əsrə belə bir döyüşlərə şahidlik etmədiyini, gələcək hərbi dərslərlərində Şuşa əməliyyatının öyrənilməsini xüsusilə vurğulamışlar. Mixaylo “Təki, vətən sağ olsun,” - deyə bu yolda ölməyin şərəf işi olduğunu göstərdi. O Suqovuşan, Murovdağ, Cəbrayıl, Füzuli, Laçın, Qubadlı, Kəlbəcər uğrunda gedən döyüşlərdə böyük qəhrəmanlıqlar göstərir. Şuşa

döyüşlərində Mehti yaralı döyüş yoldaşlarını xilas edərək yanına düşən mina mərmisindən yaralanır. Bir gün yaralı qalan Mehti qələbəyə saatlar qalmış şəhidlik zirvəsinə qovuşur. "Mixaylo" cəsur igid Mehti qəhrəmanlığı ilə Azərbaycan xalqının hər bir vətəndaşının ürəyində özünə taxt qurur. Bu Azərbaycan Türk oğlunun qəhrəmanlıq dastanıdır. Mehti Şıxəliyev göstərdiyi şücaətlərə görə "Azərbaycan ordusunun 100 illiyi", yubiley medalı, şəhadətindən sonra isə "Qarabağ ordeni", "Vətən uğrunda", "Cəbrayılın azad olunmasına görə", "Füzulinin azad olunmasına görə", "Şuşanın azad olumasına görə" medalları ilə təltif edilir. Mehti kimi igid oğullarımızın şücaəti, mübarizəsi gələcək nəsillər üçün əsl ibrət dərsi, qəhrəmanlıq tarixidir. Hər bir gənc qəhrəmanlarını tanımalı, onların keçdiyi şərəfli döyüş yolundan vətənə məhəbbəti, sədaqəti, öyrənməlidir. Şuşanın azad olunması uğrunda qazanılan qələbə gənc nəsillərə örnək olan Mehti kimi saf qanlı, cəsur ürəkli, qeyrətli oğulların qazandığı misilsiz bir qələbə idi. Ruhun şad olsun!

Ədəbiyyatlar

<http://qazax-ih.gov.az/az/news/3499.html>(15.11.2022).

<https://alp.az/susa-fatehi-ermenilerin-qorxulu-royasi-olan-mixaylo-foto>

<https://www.memmedaraz.az/?menu=474>

<https://www.youtube.com/watch?v=S4y-hKzZXhs>

